

AUTOPERCEPCIÓ INTEL·LECTUAL D'UN PROCÉS HISTÒRIC: ASSAIG D'AUTOBIOGRAFIA.

La personalitat i la tasca intel·lectual i científica del Dr. Badia i Margarit es posen de manifest en el seu assaig autobiogràfic, així com en la cronologia i la bibliografia de l'autor.

A.M. Badia i Margarit. «Autopercepción intelectual de un proceso histórico: ensayo de autobiografía». *Anthropos*. 1988, núm. 81, p. 13-48. (Traduït al Català).

1. Els determinants remots

Vaig néixer el 30 de maig de 1920, a Barcelona. El meu pare, tècnic en teoria de teixits, autodidacte, tenia una veritable passió per la cultura i se sentia plenament identificat amb el moviment catalanista. A casa hi havia milers de llibres. De petit m'eren familiars col·leccions com «Els Nostres Clàssics», «Fundació Bernat Metge», «Biblioteca Popular de L'Avenç», «Minerva» i publicacions periòdiques com la *Revista de Catalunya*, *La Paraula Cristiana*, *La Revista*, etc. No cal dir que la meua vida social es nodria d'elements que sintonitzaven amb aquesta visió patriòtica i cultural: l'Orfeó Català, el Centre Excursionista de Catalunya, els museus, l'arqueologia, el paisatge, etc. I també —i sobretot— l'escola. Vaig conèixer només una institució, on vaig cursar l'ensenyament primari i el batxillerat: la Mútua Escolar Blanquerna. Alexandre Galí, director de l'Escola Montessori de la Mancomunitat de Catalunya, de la qual jo estava destinat a ser alumne, va veure com la seva escola era clausurada pel Directori Militar de Primo de Rivera, sense poder ni tan sols acabar el curs 1923-1924, i, animat pels pares dels alumnes, va fundar l'escola Blanquerna, a partir de 1924. Vaig ser dels pocs privilegiats que vam viure el cicle complet d'aquesta aventura singular: vaig acabar allà el batxillerat el 1937, en plena guerra civil, i l'escola fou suprimida el 1939, naturalment per «rojoseparatista».

Blanquerna era el centre de moltes activitats paraescolars. Seria allunyar-me de la meua missió parlar-ne. Només diré que en les nostres polèmiques d'adolescents jo era «de lletres», que la preocupació pel llenguatge ens venia dels cursos del mateix A. Galí, i que jo havia publicat un article sobre l'origen de la llengua catalana a la revista interna *Junior*, tot copiat, evidentment, però un article en el qual figuraven noms que després sortirien a cada moment durant la meua vida d'estudiant universitari. Decididament, jo estudiaria «filosofia i lletres».

Els meus anys de batxillerat van coincidir amb els de la II República espanyola i l'autonomia de Catalunya. No cal dir que vaig vibrar amb tot l'entusiasme de què era capaç a l'uníson amb aquella lluna de mel d'un poble que, després de més de trenta anys d'expectació activa i esforçada, veia reconegudes una bona part de les seves possibilitats de realització. Però ja se sap que les coses bones no duren. El 1939 el gran castell d'il·lusions es va enfonsar. Vam passar d'aquella construcció d'un país i una cultura a la seva destrucció. I a mi em va correspondre ser testimoni impàvid, tot i que encara no compromès formalment, de l'hecatombe. No obstant això, des d'aleshores em vaig sentir presa d'un compromís profund, que enllaçava amb l'orientació de la meua vida abans de la guerra civil: la llengua i la cultura catalanes. Però el camí havia de ser llarg i penós.

2. Els estudis universitaris

Després de dues mobilitzacions militars (el 1938, en l'exèrcit de la República, i el 1939, en el de Franco), i gràcies a una precària pròrroga d'estudis (que s'esvairia la

tardor del 1942, en desembarcar els aliats al nord d'Àfrica, durant la guerra mundial), l'any 1939 vaig poder començar la carrera de filosofia i lletres, a la Universitat de Barcelona. Jo hi vaig arribar amb embranzida, amb vocació. Tot i això, la universitat ideològica del 1939, després de les depuracions polítiques de professors, i sota el control de la Falange Espanyola i del SEU (el seu Sindicat d'Estudiants), era per a decebre els més il·lusionats. En el cas de Lletres (i ben especialment en el de Filologia Romànica, on jo vaig fer la llicenciatura), s'hi afegia l'absència de professors solvents. Aquests, en gran part confinats, separats o exiliats, havien estat substituïts per llicenciats tot just acabats de graduar-se o per professors adventicis. Les nostres generacions van ser autodidactes, treballàvem amb la bibliografia que anàvem descobrint nosaltres mateixos, i ens quedaven llacunes enormes sense satisfer. Caldria fer una excepció amb A. Griera: no era catedràtic, per la qual cosa el seu ensenyament era molt limitat, i hom s'adonava aviat que gran nombre de les seves tesis eren inadmissibles; en canvi, coneixia bé els romanistes de la seva època, i amb ell ens vam introduir en un camp abans desconegut.

A l'octubre de 1942, i en obligat règim de clandestinitat, es van reprendre a Barcelona els Estudis Universitaris Catalans, que dataven de començament de segle (quan la Universitat oficial es va negar a incorporar disciplines específiques de català en els plans d'estudis), però que s'havien tornat innecessaris a la Universitat Autònoma del 1933 (que va acollir tots aquells continguts). Allà vaig seguir cursos fets per R. Aramon i Serra (lingüística), Jordi Rubió i Balaguer (literatura) i Pere Bohigas (paleografia). Tot i que així vaig poder ampliar notablement les informacions sobre la llengua catalana, jo continuava considerant-me de formació personal: només gràcies al meu esforç podia entreveure els continguts fonamentals i les línies metodològiques de les nostres matèries, així com els romanistes que les encarnaven i la bibliografia en què trobaven expressió; així, malgrat la meva dedicació, era inevitable que sempre quedessin capítols sencers de romanística fora del meu abast, amb les greus repercussions que això podia tenir en el meu treball personal.

Al juny de 1943 vaig obtenir, amb les màximes qualificacions, la llicenciatura en filologia, davant un tribunal presidit per Josep M. Millàs i Vallicrosa, insigne semitista i historiador de la ciència.

3. Els primers treballs. El doctorat

En aquella època —almenys a Romàniques de Barcelona— era costum que, al costat del dens examen de llicenciatura (cinc proves escrites i una oral de conjunt), els llicenciats presentessin per escrit un tema de l'especialitat (un embrió del que anys després, generalitzat, va rebre el nom de tesina). Jo havia triat els adverbis pronominals *i, end* en aragonès medieval. Doncs bé, poques hores després d'acabar la llicenciatura, anava cap a Madrid per a tenir una conversa amb Dámaso Alonso (naturalment, concertada per telèfon). Tot era molt precipitat, en part a causa de la meva impaciència, en part perquè així podia fer-ho dins de la setmana de permís que m'havien donat a la caserna per a l'examen de llicenciatura. Jo havia escoltat Dámaso Alonso conferenciant, però mai no havia parlat amb ell. Em va rebre molt bé, a Medinaceli 4 (Consell Superior d'Investigacions Científiques). Li vaig ensenyar el meu treball sobre *i, end*, i vam estar d'acord que podia sortir-ne una tesi per al doctorat, ampliant el tema al castellà i al català i a les seves manifestacions modernes (en català i en aragonès). Aleshores només la Universitat de Madrid donava el títol de doctor (però, encara que no hagués estat així, Barcelona era un desert, com he dit, i ningú no hauria pogut dirigir aquí la meva tesi).

Així doncs, vaig posar-me a recollir materials sobre IBI i INDE en els textos medievals castellans, aragonesos i catalans, alhora que redactava els meus primers articles i ressenyes. Simultàniament feia els meus primers passos a la facultat, de moment com a ajudant de classes pràctiques i, al cap d'uns mesos, com a professor auxiliar temporal. També dedicava temps a llegir peces bibliogràfiques bàsiques de la lingüística romànica i diversos estudis que necessitava conèixer d'una manera més immediata, amb vista a la tesi i a altres treballs. Tot això, acompanyat de classes de batxillerat en un parell d'institucions docents, amb la qual cosa podia arrodonir uns ingressos mínims. Vaig casar-me el 1946, abans, doncs, de ser catedràtic.

L'elaboració de la tesi em va dur a Madrid uns quants cops per canviar impressions amb Dámaso Alonso. Aquest anava sempre molt atrafegat, i a vegades em passava tres dies a Madrid i només podia parlar amb ell un quart d'hora. No obstant això, recordo haver après molt en aquests contactes fugaços, especialment pels seus comentaris sobre aspectes de mètode. Els viatges a Madrid em van permetre conèixer i tractar diversos col·legues que treballaven a l'Institut Nebrija (que llavors comprenia també les seccions d'hispanística) o que de vegades venien per veure algú, etc.: M. Josefa Canellada, Alonso Zamora Vicente, Francisco López Estrada, Benito Sánchez Alonso. Un dia em van presentar Rafael Lapesa. Vaig conèixer Emilio Alarcos Llorach i el seu pare, Alarcos Garcia, un dia que visitava Dámaso Alonso. També Rafael de Balbín em va acollir amb simpatia, i aviat vaig haver d'agrair-li que el Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC) inclogués alguns dels meus treballs en les seves publicacions.

Més relació tenia, a Barcelona, amb els cercles que, simplificant, anomenaré de l'Institut d'Estudis Catalans, tot i que aquest, ignorat a fora i col·lapsat a dintre, de moment no era sinó un símbol. Però ja se sap: els símbols tenen la seva força. Així doncs, si, de moment, tot es reduïa a unes innocents lectures poètiques (que servien per a aglutinar gent), no va passar gaire temps sense que, en domicilis particulars de persones que s'hi prestaven—malgrat el risc que això comportava—, s'organitzessin veritables «sessions científiques» (en una de les quals vaig exposar un resum de la part catalana de la meua tesi doctoral). Allà els joves podíem parlar amb Jordi Rubió, Carles Riba, Ferran Soldevila, Pere Bohigas, Ramon Ramon i Serra, Miquel Coll i Alentorn i altres. La cadena no va trencar-se. Aquestes reunions, cada vegada més sistematitzades, van donar origen a la Societat Catalana d'Estudis Històrics (filial de l'Institut d'Estudis Catalans), estructurada formalment el 1946 —sempre privadament—, i de la primera Junta de Govern de la qual ja vaig formar part.

Vaig defensar la tesi doctoral al juny de 1945, a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Ciutat Universitària de Madrid (que havia tingut ocasió de veure, enfonsada per les mines, el 1939, quan era soldat). Presidia el tribunal examinador Armando Cotarelo. També aquí vaig obtenir les qualificacions més altes. El meu text, acollit pel CSIC, va aparèixer publicat el 1947 entre els annexos de la Revista de Filología Española.

4. Les oposicions a càtedra

Ja en possessió del títol de doctor, vaig passar a una situació menys precària a la Facultat de Barcelona, on, com he dit, havia estat nomenat professor auxiliar. Com a tal em vaig encarregar dels cursos de Gramàtica Històrica Espanyola i d'altres matèries més o menys afins (Lingüística Romànica, Filologia Provençal, Lingüística General, etc.). No per això vaig deixar d'anar per Madrid, on em convocaven de tant en tant per a reunions de menes diferents. Sempre a Medinaceli 4, formiguer de la gent de lletres. Gairebé sense adonar-me'n —i salvant les distàncies del que

no és de la casa—, em veia dins del món de les oposicions. Ja abans, mentre preparava la tesi doctoral, havia notat que em consideraven un possible opositor a càtedra. En el curs següent, tots ho donaven per descomptat. I, efectivament, ho vaig ser, i abans del que tots calculàvem. Per la meua banda, jo havia anat evolucionant davant les oposicions, tradicionalment poc acceptades a Catalunya, sobretot en adonar-me, durant la carrera, de la falta que feien a la universitat persones com Rubió o Soldevila, i molts d'altres, que tenien fusta de mestres. Fer oposicions significava acceptar el sistema, potser embrutar-se les mans. Però, segons la meua manera de veure, així es podia servir millor la universitat i la cultura catalana. Faria oposicions. Començaria per una càtedra d'espanyol. Després, Déu diria.

Contràriament al que els passa a molts —que han d'esperar anys, de vegades molts anys—, a mi se'm va presentar molt aviat l'oportunitat. Sens dubte, si ho jutgem a partir del meu grau de preparació, arribava massa d'hora. Però calia aprofitar-la. Jo, que em coneixia, ja em preocuparia de posar els meus coneixements al nivell de la meua vocació. Tothom sabia que faltava una càtedra de Gramàtica Històrica a Madrid; doncs bé, en convocar-la, i tenint en compte l'angoixant situació de Romàniques a Barcelona —on es trobaven a faltar, entre bastants altres, Pompeu Fabra i Joan Coromines—, al Ministeri van afegir una càtedra paral·lela per a la Universitat de Barcelona.

Les oposicions van tenir lloc entre el juny i el juliol de 1947, amb una calor atroç. La paret blanca de l'Hotel Palace projectava un ressol a les sales de l'edifici del Consell (on es feien els exercicis) que es feia insuportable. Davant el Tribunal (format per Armando Cotarelo, Dámaso Alonso, García de Diego, García Blanco i Morales Oliver) lluitàvem Rafael Lapesa, Juan Pérez Millán (que va desaparèixer abans del quart exercici), Manuel Alvar i jo. Lapesa va aconseguir la càtedra de Madrid, i la de Barcelona va quedar vacant (en considerar el Tribunal que Alvar i jo ens neutralitzàvem l'un a l'altre). Les oposicions van ser refinades. Per cert, jo solc dir que, on molts amics esdevenen enemics, dos desconeguts (Alvar i jo) ens vam fer amics.

Per sort, vam repetir l'any següent. Com que la càtedra de Barcelona no s'havia ocupat per concurs de trasllat, va tornar a sortir a oposició. Però va incorporar-se a la convocatòria la de Granada, que també era urgent cobrir. Ara ens presentàvem a les oposicions Manuel Alvar i jo per segona vegada, i s'hi estrenava Emilio Alarcos Llorach. Un cop acabats els exercicis, el tribunal (compost per Antoni Griera, García Blanco, Joaquín de Entrambasaguas, José M. Castro y Calvo i Rafael de Balbín) ens va votar a mi i a Alvar, que vam convertir-nos en catedràtics, ell de Granada, jo de Barcelona. Això era al maig de 1948, durant les festes de San Isidro, i jo feia 28 anys el dia 30 del mateix mes. No gaire després, Alvar i jo, membres ja d'un altre tribunal d'oposicions, vam tenir la satisfacció de votar Alarcos Llorach i Manuel Muñoz Cortés com a catedràtics de Gramàtica Històrica d'Oviedo i Múrcia, respectivament.

Com es desprèn del que acabo de dir, la càtedra era de Gramàtica Històrica espanyola. Amb la llibertat que dona una càtedra universitària, jo vaig orientar des del primer moment el meu treball personal a l'espanyol i al català, amb un predomini creixent d'aquest darrer. La meua condició de catedràtic d'espanyol no m'impedia ser l'encarregat de la disciplina de Filologia Catalana i d'altres matèries de català. Vaig tenir el títol administratiu corresponent durant gairebé trenta anys: el 1977 vaig passar, per trasllat, a la càtedra paral·lela de Gramàtica Històrica catalana, que vaig ocupar fins a la meua jubilació (1986).

5. Les línies d'investigació

Quan vaig fer les oposicions a càtedra, el meu bagatge científic tenia només una relativa consistència. D'una banda, tenia assimilades les publicacions que genèricament podem anomenar de l'escola de Menéndez Pidal, el nucli del *Butlletí de Dialectologia Catalana*, la *Revue de Linguistique Romane*, els manuals bàsics de lingüística romànica i les aportacions dels hispanistes estrangers; els treballs de Walther von Wartburg entre el 1930 i el 1940 havien tingut una influència considerable en la meva preparació. D'altra banda, podia exhibir uns quants llibres, articles i ressenyes, amb els quals era fàcil preveure la trajectòria que seguiria la meva investigació personal, i que va seguir, efectivament, fins el 1960 aproximadament. Les línies principals d'aquesta trajectòria van ser quatre: la fonètica experimental, la gramàtica històrica, la dialectologia i la toponímia. Com es pot endevinar pels enunciats, en realitat totes aquestes manifestacions s'adscriuen a una única escola: la que havia informat la romanística des de començament de segle. A continuació, em centraré en cadascuna d'aquestes manifestacions de la meva feina, i les incorporaré totes quatre de la millor manera possible a l'esquema d'aquesta autobiografia. Aquestes matèries eren objecte de la meva atenció principalment sobre castellà, aragonès i català (aquest darrer, que gairebé no és present en les meves primeres publicacions, experimenta una progressió extraordinària durant la dècada esmentada). Pel que fa als mitjans pels quals aquestes matèries es canalitzaven, he de precisar que eren la docència universitària a Barcelona, les activitats científiques de l'Institut d'Estudis Catalans, conferències i cursos en altres universitats, i comunicacions a congressos i publicacions en general.

Conscient de les greus llacunes d'informació i metodologia per les quals s'havia distingit la meva carrera universitària, havia d'esforçar-me per fer-les desaparèixer. A això responen els deu o dotze anys de clausura que jo mateix em vaig imposar, i que van haver de compartir amb mi la meva dona i els meus fills (i que van compartir amb comprensió). De moment, tapar forats. Durant les meves oposicions a càtedra, en els cercles que es formaven en els descansos (tots de filòlegs interessats que venien «a veure què passa»), de vegades es parlava, com de la cosa més natural del món, d'un llibre determinat que jo no coneixia. Podia ser la cosa més natural del món, però a mi ningú no me n'havia parlat, d'aquell llibre. Dissimulant, m'apartava i anava a la biblioteca a buscar-lo i descobrir-ne el contingut. Explico aquesta anècdota, no única, per a fer veure el retard que patia la meva documentació professional. Deu o dotze anys, dic, si no més: només la tesi (llegida el 1945), les oposicions (fetes el 1947 i el 1948) i el manual de gramàtica històrica catalana (aparegut el 1951), sense comptar altres publicacions ni les classes (que sempre preparava a consciència), exigien una dedicació total, absorbent.

6. La fonètica experimental

Durant els meus estudis a la Universitat m'havia dolgut constatar que les activitats de Pere Barnils en la fonètica experimental havien quedat truncades i que no existia cap manual de pronunciació catalana comparable al de T. Navarro Tomás. Ambdues absències em van estimular a consagrar els meus esforços, ni que fossin compartits, a la fonètica experimental. Em vaig posar en contacte amb Artur Martorell (que aleshores era a Cultura de l'Ajuntament de Barcelona), per tal de veure si es podia refer el vell laboratori d'en Barnils (que havia anat a parar a l'Escola Municipal de Sordmuts). També vaig obtenir del CSIC una beca per a passar un mes a la Universitat de Coïmbra, per a treballar al costat d'Armando de Lacerda, autor de l'anomenada «cromografia» fonètica. Ho vaig fer l'estiu de 1945. Recordo que la notícia de l'explosió de les bombes atòmiques d'Hiroshima i Nagasaki ens va arribar a Lacerda i a mi els últims dies de la meva estada a Coïmbra, i que a Lisboa,

ja de tornada, vaig veure les manifestacions de joia popular per la fi de la guerra mundial. El resultat del treball conjunt que vam fer Lacerda i jo va ser un llibre de fonètica catalana publicat per tots dos el 1948.

Així mateix, el CSIC em va facilitar una estada de cinc mesos al Laboratori de Fonètica Experimental de la Universitat de Zurich, que dirigia Eugen Dieth, amb la col·laboració de Rudolf Brunner. Allà vaig treballar, entre el febrer i el juny de 1950, amb el quimògraf elèctric, i allà vaig obtenir una col·lecció de palatogrames que, sense que jo els hagués donat aleshores més importància, i vist el seu valor documental, ha acollit i publicat la revista *Estudis de Fonètica Experimental* (que publica la Universitat de Barcelona), tom II, 1986.

Encara vaig tenir l'oportunitat de treure films radiològics de 160 frases curtes, que contenien les diferents possibilitats articulatòries de la llengua catalana. Això es va fer el 1964, a la Radiologie Centrale d'Estrasburg. Els materials obtinguts d'aquesta manera els vaig cedir a Ramon Cerdà, que els va aprofitar en part per a la seva tesi doctoral sobre el timbre vocàlic en català (1967) i els féu servir en altres investigacions ulteriors.

Amb tot, la veritat és que la fonètica experimental no em seduïa excessivament, i a poc a poc vaig anar abandonant els projectes que jo mateix havia construït sobre aquest tema. Avui m'alegra contemplar l'auge que en els últims temps han aconseguit els estudis de fonètica experimental en els nostres medis universitaris catalans. Així ja no he de retreure'm d'haver-los abandonat.

7. Les primeres sortides a l'estranger

Des del primer moment vaig comprendre que, en les nostres disciplines, el contacte personal entre col·legues i entre grups o escoles és bàsic, i sempre he procurat actuar en conseqüència. Amb aquest objectiu, assistir a congressos i col·loquis, fer conferències i exercir la docència com a professor visitant són les maneres clàssiques de fomentar aquesta relació. He tingut moltes ocasions de posar-les en pràctica, i encara no he aprofitat totes les que se m'han ofert, perquè hom ha d'anteposar el treball personal —el motor de l'universitari— als seus resultats i aplicacions.

Deixant de banda el viatge a Coïmbra l'estiu de 1945 (al qual m'acabo de referir al § 6), la meva primera sortida a l'estranger va ser per a assistir al Congrés de Toponímia i Antroponímia de Brussel·les (juliol de 1949). Amb molta il·lusió vaig preparar una comunicació sobre toponímia botànica a Catalunya, que vaig exposar en una sessió presidida per Auguste Vincent. Però si esmento aquest viatge és per a dir que a Brussel·les vaig tenir l'oportunitat de conèixer personalment un elevat nombre de romanistes, com també Bosch Gimpera, que llavors estava a la UNESCO (París), i a qui el president del Congrés va convidar a parlar «au nom des apatrides».

Un any després (1950) vaig passar uns quants mesos a Zuric (§ 6). Suïssa, com França, i, en menor escala, Alemanya, aleshores van ser per a mi la revelació de la romanística europea. Vaig visitar als seus seminaris o a les seves cases (o totes dues coses alhora, segons els casos) Arnald Steiger, Walther von Wartburg, Jakob Jud, Karl Jaberg. A Basilea vaig conèixer Kurt Baldinger (que aleshores era a Berlín). Vaig estar un parell de dies a Munic, ciutat encara mig en ruïnes. Vaig fer, a la tornada, un viatge demorat, per etapes, durant el qual vaig passar per Grenoble (allà vaig estar amb Antonin Duraffour), Lió (Pierre Gardette i el seu equip), Dijon (Robert Lorient) i París (on vaig visitar Mario Roques i vaig assistir a la reunió lliure

que cada mes celebraven els lingüistes de París —i allà hi havia Albert Dauzat i altres).

8. La gramàtica històrica

Aquest era el camp fonamental per al treball personal que jo somiava. Estudiant encara, vaig escriure a Ramón Menéndez Pidal, exposant-li les meves ganes de fer alguna aportació en aquesta dimensió. Justificava la meua carta una nota a la seva *Gramática histórica*, en la qual ell es mostrava desitjós que algú estudiés certes pronúncies arcaïques de l'antic aragonès del Regne de València. Indirectament, Menéndez Pidal em va recomanar que em posés en contacte amb Dámaso Alonso.

La meua visió historicista dels fets de llengua es reflecteix en la divisió de la feina que vam acordar J. Roca-Pons i jo, quan se'ns va encarregar una segona edició espanyola de *El lenguaje*, de J. Vendryes. A més de tenir cura d'altres aspectes de la reedició, vam incloure-hi un «Panorama de la lingüística moderna» (1958), els capítols del qual ens vam distribuir Roca i jo, de manera que a mi em va correspondre la part explicable a partir dels neogramàtics i les seves continuacions i les seves rèpliques.

La cosa més natural, doncs, era que el meu primer article científic versés sobre l'aragonès de Juan Fernández de Heredia (segle XIV), el qual va aparèixer a la *Revista de Filología Española* de 1944. D'altra banda, un cop acabades les oposicions a càtedra, vaig reprendre l'elaboració de la meua *Gramática histórica catalana*, llavors ja molt avançada, i que es va publicar el 1951. Aquesta empresa era gran i ambiciosa, sens dubte desproporcionada, tenint en compte l'exigüitat tant de la meua preparació com de la meua experiència. No obstant això, des del primer moment vaig pensar que l'entusiasme i la vocació podien compensar ambdues deficiències. I que les van compensar, almenys en part, sembla provar-ho per la bona acollida que tothom va dispensar al llibre. A més, jo estava convençut que, en llibres com el meu, l'edició important podia ser la segona, que l'autor refon tenint en compte les ressenyes i crítiques i aportant-hi el seu major coneixement. Ara bé, la primera edició va trigar a esgotar-se, i, quan es podia pensar a refer-la, era jo qui em veia impossibilitat per mil quefers. Trenta anys després, el 1981, en sortia una versió catalana, però, per vergonya meua, el text era exactament el de 1951, però traduït. Vaig excusar-me'n sincerament en l'advertiment preliminar a la nova edició, que, no obstant això, no deixava de quedar justificada. El 1984 sortia la 2a edició en català. Ara, un dels meus fermes projectes de treball és posar-me per fi a refondre el meu llibre de 1951... (cf. § 27).

Encara que, per evident influència dels neogramàtics, en esmentar la «gramàtica històrica», pensem sobretot en l'evolució fonètica, he de dir que jo sempre l'he concebuda com a «història interna» de la llengua, que és una altra manera de designar-la. Això ja es fa palès en el meu primer article, sobre la llengua de Fernández de Heredia (ja al·ludit), i especialment en la meua tesi doctoral, sobre un tema de morfologia (IBI i INDE). Però penso que no és exagerat afirmar que m'ha interessat d'una manera molt singular la sintaxi: els usos de l'imperfet d'indicatiu (1949), els demostratius i els verbs de moviment (1952), el subjuntiu de subordinació (1953); sobresurt l'atenció prestada a les formulacions paratàctiques dels orígens (a la frase catalana, 1952; a l'èpica castellana, 1960), alguna de les quals resta fossilitzada en determinats parlars, com l'hispanoamericà *ojalá* «encara que» (1954). No m'han preocupat menys les fonts dels textos en la mesura que aquests en són traducció o s'hi inspiren, en la *Crónica General d'Alfonso el Sabio* (1960 i 1962), com també el ric camp de les relacions lingüístiques entre català i castellà: la que, amb un terme que vaig manllevar a Amado Alonso, vaig denominar «fisiognòmica» comparada entre totes dues llengües (1955). Tot el que acabo de

dir no s'ha d'interpretar en el sentit de no haver valorat el paper fonamental de la fonètica en l'evolució interna de la llengua. Això s'evidencia en l'extensió que té la part de fonètica en la meua gramàtica històrica catalana, respecte al conjunt del llibre. Recordo a més l'article sobre la [z] catalana derivada dels sons llatins D, C i TY, segons dades de l'atles de Griera (1953).

He parlat d'«història interna». Encara que menys, no he deixat d'interessar-me per l'anomenada «història externa», en estudiar Andreu Febrer (1959) o Ramon Llull (1960). Ni per l'edició de textos: em refereixo ara a les *Regles de esquivar vocables* (1950 a 1953), que tan perfectament retraten les polèmiques de final del segle XV sobre la puresa de la llengua catalana. A propòsit: si en l'estudi que vaig dedicar a les *Regles* no vaig arribar a tractar del lèxic —que n'és l'aspecte més destacable— no va ser només perquè la meua atenció es veïés atreta cap a altres temes, sinó, en el fons, perquè mai no m'he considerat un especialista en vocabulari. No obstant això, no he deixat d'apropar-me a certs aspectes lexicogràfics. Els cito per no deixar incompleta aquesta informació (i ho faig aquí, encara que algun títol hauria d'esmentar-se en el paràgraf següent, § 9, sobre dialectologia). Les paraules que signifiquen «alcalde» (1954), segons dades de l'*Atlas Lingüístic de Catalunya* (en homenatge a Millàs); sobre alguns noms de plantes en aragonès (1954); sobre estrangerismes lèxics en Juan Fernández de Heredia (1954), en l'homenatge a Fritz Krüger; els derivats del llatí FERIRE (1955), suggerit per un text de Wartburg; les ramificacions semàntiques de *bregar* (1955), en l'homenatge a A. Griera; les concordances lèxiques entre gascó i català (1956), comunicació al II Congrés d'Estudis Pirinencs, celebrat a Luchon el 1954, i que anteriorment havia estat exposada a la Universitat Internacional Menéndez Pelayo de Santander; les denominacions catalanes de la tos ferina (1958), en l'homenatge a Walther von Wartburg; el català i els verbs que signifiquen «pujar» (1958), en l'homenatge a Gerhard Rohlfs, i el vocabulari nou en la traducció catalana dels salms per Carles Cardó (1963), en la Miscel·lània que duu el seu nom. Afegeixim-hi una petita incursió en el camp del conceptisme en *El Criticón* de Gracián: «Gènova-Ginebra» (1968).

9. La dialectologia

No he de definir-la, ni he de palesar fins a quin punt és un complement indispensable de la gramàtica històrica. Les meves primeres sortides d'enquesta dialectològica van ser primerenques. Del 14 de juliol al 6 d'agost de 1944 vaig fer la primera. Durant el curs anterior jo havia treballat a fons en la meua tesi doctoral, i a l'estiu la tenia pràcticament feta. Em faltaven, però, les dades d'*i*, *end* en aragonès modern, per poder completar el capítol dedicat a aquests adverbis pronominals en l'actualitat. La part catalana no em presentava dubtes, però no tenia informacions de l'aragonès. Vaig redactar un qüestionari, molt breu, per a recollir aquestes informacions i em vaig traslladar al Pirineu Aragonès. Era, com dic, l'estiu de 1944. Des de Jaca, començant per Ansó i Hecho, fins a Benasc, i des de Benasc cap al sud, fins a Peralta de la Sal i Sanui, vaig invertir més de tres setmanes, fent enquestes a 14 localitats. Les vaig acabar, doncs, a Sanui, on Castro y Calvo, en aquell temps degà de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona, tenia la seva casa pairal. Allà em vaig presentar un capvespre, brut i sense afaitar, i llavors vaig comprendre per què la Guàrdia Civil s'havia interessat diverses vegades per les meves perquisicions dialectològiques (era l'època que els «maquis» rondaven per les muntanyes). L'endemà estava de tornada a Barcelona, i em posava a passar en net els materials recollits. Havia superat —i crec que satisfactòriament— el bateig de l'enquesta, venent la por, la vergonya i la incertesa.

El qüestionari sobre *i*, *end* era —ja ho he dit— molt breu. Em sobraria temps, perquè, a més, les comunicacions eren aleshores molt dolentes, i per anar de poble

en poble es perdia molt de temps (i ni cal dir que vaig fer llargs trossos caminant, amb la motxilla a l'esquena, i grimpant a ports com el de Saünc, entre Gistain i Benasc). Però jo anava previngut: havia demanat a Griera el qüestionari del seu *Atlas Lingüístic de Catalunya*, de manera que vaig ampliar tot el que vaig poder l'abast de les meves enquestes. No trigarien gaire a aparèixer-ne els resultats: un vocabulari aragonès modern (1948) i un llarg article sobre morfologia (1947). L'anàlisi de les enquestes realitzades em va donar motiu per a tractar de la metodologia de l'enquesta dialectal en el I Congrés dels Pirineus, de Sant Sebastià (1950; actes publicades el 1952).

En la meua excursió dialectològica em vaig adonar de seguida de la singularitat que presentava el parlar de Bielsa, entre les altres modalitats de l'Alt Aragó. Així que, tan aviat com em va ser possible (estiu de 1947), vaig anar a la vall de Bielsa, on vaig passar vint dies fent una enquesta profunda i demorada. Les dades recollides sobre el belsetà em van permetre redactar una monografia sobre aquesta vall pirinenca, per la qual se'm va concedir el Premi Antonio de Nebrija de 1948. El llibre es va publicar el 1950.

Sense abandonar completament l'aragonès, la meua atenció a la dialectologia es concretaria en el domini lingüístic català, i gairebé exclusivament al voltant del nou atlas lingüístic, que vam preparar sobretot Joan Veny i jo, i que s'ha portat a terme sota la direcció del primer. Em referiré, més a baix, a l'empresa del nou atlas català (§ 13).

10. El Congrés de Lingüística Romànica de Barcelona (1953)

Des de la fi de la guerra mundial (1945) existia un problema personal (entre col·legues francesos) en el Bureau de la Société de Linguistique Romane, que impedia que s'organitzés un Congrés a França. Aprofitant que la Universitat de Lieja havia convocat un Congrés de Filologia Moderna el 1951, amb motiu d'una efemèride seva, els romanistes reunits allà van optar per intentar relançar la Société durant un congrés que hauria de reunir-se a qualsevol país que no fos França. A. Griera, que era allà, i que tota la vida havia somiat portar el Congrés de Lingüística Romànica a Barcelona, va fer la proposta, que va ser aprovada pràcticament per unanimitat.

Griera va assumir la presidència del Comitè Organitzador; Frederic Udina, no filòleg, però persona pròxima a ell, en fou el secretari, i a mi em va correspondre ser-ne vicepresident. El Congrés va exigir de tots nosaltres una suma d'esforços en diverses dimensions, que en molt bona part van recaure sobre la meua persona, especialment pel que fa a l'organització de les tasques científiques i a la relació amb els congressistes. Malgrat que cada vegada són menys nombrosos els romanistes que hi van assistir, encara avui es fan grans elogis d'aquell Congrés —que se m'atribueixen gairebé a mi tot sol—, perquè vam aconseguir crear un nou estil, que ha durat fins a l'actualitat.

El VII Congrés Internacional de Lingüística Romànica, el primer que se celebrava a la Península Ibèrica, va tenir lloc al mes d'abril de 1953. Després dels meus viatges científics de 1949 (Congrés de Toponímia de Brussel·les) i 1950 (estada a Zuric) (§ 7), i després de la publicació de la meua gramàtica històrica catalana (1951) (§ 8), el Congrés de Lingüística Romànica de 1953 va significar, per a mi personalment, la consolidació de les meves relacions amb els romanistes, a través d'amplis canvis d'impressions sobre el treball científic. El que passava era que el món en què em movia era sempre el de la gramàtica històrica i disciplines afins, el món en què m'havia format.

D'altra banda, el Congrés de Barcelona també va ser per a mi fonamental en l'aspecte dels contactes humans. Espero que se'm permetrà recordar que la meua dona i jo ens vam proposar complimentar tots els romanistes estrangers que poguéssim, asseient-los a la nostra taula. Cada dia teníem hostes, gràcies a esforços molt meritoris de la meua esposa, que es trobava en avançat estat de gestació (cinc setmanes després del Congrés naixia el meu quart fill, «o menino do Congresso», com ens va escriure des de Portugal, en saber la grata notícia, un col·lega que havia estat a casa). Especialment un dia van ser convidats «die grosse Kanonen» de la romanística del moment, i, al capdavant de tots, Walther von Wartburg, president del Congrés. Aquest ens va contar records personals de la vida de Jules Gilliéron... Després es van unir a prendre cafè amb nosaltres els meus deixebles i col·laboradors. Tot molt ràpid, perquè les sessions de la tarda estaven a punt de començar.

11. La toponímia

Aquesta era una d'aquelles disciplines, meres facetes d'una sola orientació, des del punt de vista científic i metodològic. Ja he dit que justament el meu primer congrés havia estat el de Toponímia de Brussel·les. Aquells primers anys vaig col·laborar en la revisió i correcció toponímiques per al Servei Cartogràfic de la Diputació de Barcelona. A temes de toponímia vaig consagrar-hi atenció i esforç, tant en la recollida i anàlisi de noms de lloc, com en la interpretació i identificació de topònims citats en documents medievals, com detallaré a continuació. A més, des de 1951, i durant uns quants anys, em vaig encarregar —sol o en col·laboració— de la crònica sobre publicacions d'onomàstica aparegudes a Espanya, que s'inseria a *Onoma*, butlletí del CISO (Comitè Internacional de Ciències Onomàstiques), a Lovaina.

No he d'ocultar aquí un episodi que recordo amb pena. Jo m'havia posat a treballar en toponímia, llegint publicacions monogràfiques i preparant temes que anaven apareixent segons les oportunitats. Encoratjat per A. Griera, i amb la col·laboració de Francisco Marsá (que preparava, sota la meua direcció, una tesi doctoral de toponímia), vaig organitzar l'anomenat Corpus de Toponímia Catalana, amb la pretensió que fos un recull de dades antigues i modernes, que estaria obert als investigadors i que seria la base dels nostres propis estudis en la matèria. La veritat és que, en aquell temps, jo desconeixia l'*Onomasticon Cataloniae* de Joan Coromines o, si l'havia vist citat en algun lloc, n'ignorava les característiques. El nostre projecte es convertia en una rèplica a una empresa científica ja existent, tinguda per molt solvent per cert, i que en aquell moment ja comptava amb molts milers de fitxes, quan nosaltres mai no hauríem organitzat una recollida paral·lela, com per entrar en competència amb l'*Onomasticon*. Jo havia estat manipulat perquè fos efectiva la meua oposició a Coromines. De seguida vam renunciar a la nostra idea, tot i que durant un cert temps vam donar informació de la tasca feta, que era certa i comprovable a la pròpia Universitat barcelonina. Quan, pocs anys després, vaig tenir coneixement total de l'*Onomasticon*, vaig beneir l'hora en què nosaltres havíem decidit interrompre les activitats del *Corpus*.

Com he dit, vaig dedicar molts esforços i moltes hores a treballs de toponímia. Sobre Mal amb el significat de «roca» (1949), sobre *Nava* (1951), sobre el sufix *-ui* en noms de lloc (1952), sobre els topònims del camí de Santiago de Compostel·la (1954). En el Congrés de Lingüística Romànica de Barcelona (1953), i en la primera etapa d'una excursió que dugué els congressistes a Sant Cugat del Vallès i a Terrassa, vaig fer una conferència a l'aire lliure al cim del Tibidabo. Hi vaig presentar els noms de les poblacions i muntanyes que s'albiren des d'allà, assenyalant-les amb la mà, per més que la boira, que havia fet la seva aparició aquell matí d'abril, obligava els meus oïdors a creure en l'existència d'uns topònims que no veien; la veritat és, però, que ningú no la va posar en dubte, i que tothom es va refiar de la meua paraula.

Una tasca que em va interessar extraordinàriament —fins a apassionar-m’hi— va ser la d’identificar topònims citats en documents escrits fa mil anys (o posteriors) a través dels noms de lloc conservats fins avui, mitjançant les enquestes toponímiques corresponents sobre el terreny. Vaig començar pel famós document de les «cinc-centes signatures» (com se sol anomenar l’acta de reconeixement de propietat a Sant Joan de les Abadesses, de l’any 913), al qual vaig dedicar dues comunicacions (1958 i 1961). Vaig continuar amb l’acta de consagració de la Roca del Vallès, de l’any 932 (1962). A més, vaig aventurar una etimologia cèltica per a Lledó (1966), i vaig defensar un origen no botànic, sinó oronímic, per als noms Maçana i afins (1966). El recurs a la toponímia em va oferir una solució davant determinades situacions concretes: la toponímia del centre d’Europa en el relat de Pero Tafur, per a l’homenatge a István Frank (1957), o una contribució, de valor molt relatiu, a la toponímia del Brasil, per a correspondre a la insistència del meu amic Luis F. Lindley Cintra que no deixés d’assistir a un Col·loqui d’Estudis Luso-Brasilers (Lisboa, 1957; actes publicades el 1959).

A mitjan decenni 1960-1970, i en relació amb un gran canvi en les meves orientacions científiques —del qual més avall (§ 15 i 18), retré compte—, va decreïxer fins a caure en letargia la meva dedicació a temes toponímics. Aquesta només es va tornar a manifestar el 1972, amb la defensa de les grafies genuïnes en la toponímia catalana (paper que després ha estat assumit per l’Institut d’Estudis Catalans, amb la meva modesta cooperació). Però tot això, de caràcter diferent, no trencava la letargia a què al·ludeixo. Sí que la va trencar, en canvi, la preparació, al final de la dècada següent, del meu assaig sobre la formació de la llengua catalana (aparegut el 1981, i al qual em referiré després, § 26), en el qual em basava de manera essencial en dades toponímiques. No en va, i després d’anys de no anar als Congressos d’Onomàstica, vaig fer acte de presència en el de Cracòvia (1978), cosa que per a mi tenia una significació especial, en el sentit de tornar als orígens. És cert que aquest retorn no va tenir continuïtat, però això no es degué a un canvi d’actitud científica, sinó al fet d’haver-s’hi interferit la meva elecció al Rectorat de la Universitat de Barcelona, que va alterar de soca-arrel la meva tasca de lingüística, com també explicaré (§ 25). Espero que, malgrat tot, la recuperada atenció per la toponímia prevaldrà.

12. L’Enciclopedia lingüística hispánica

Els meus nombrosos viatges a Madrid s’explicaven, la majoria de les vegades, per raons administratives, per les actuacions de tribunals d’oposicions a càtedres, o finalitats semblants. Però hi ha una altra activitat que se surt d’aquesta classificació. Una activitat que els que la vam iniciar i vam mantenir durant anys mai no oblidarem, i que també ens duia a la vila i cort: *l’Enciclopedia lingüística hispánica*. La seva preparació va tenir lloc en el decurs dels anys cinquanta, i a mi em va satisfer en gran manera de contribuir a la realització del projecte. Els seus pares vam ser Manuel Alvar i jo, que vam passar junts uns quants dies, formant part d’un tribunal d’oposicions a càtedra. En aquesta ocasió es pot dir perfectament que la cosa va venir sense pensar. En una conversa vaga, vam començar a parlar del *Grundriss*, de G. Gröber. «Malgrat ser tan vell, i estar superat per excel·lents estudis posteriors, encara —ens dèiem— acudíem a consultar-lo. Ara, amb l’ampliació de coneixements sobre les llengües romàniques que s’ha produït des de començaments de segle, ja no seria possible fer un nou. De tota la Romania, no; però d’una part, per exemple, la Península Ibèrica, per què no?» La resta és fàcil d’endevinar. Vam acabar agafant un paper i apuntant els noms d’especialistes que podrien encarregar-se dels diferents capítols de què hauria de constar l’obra, que, en la nostra imaginació, ja vèiem perfecta i acabada. Una gran obra de conjunt, segurament de sis volums, sobre espanyol, portuguès i català, a més d’una part general. Per al portuguès, recorreríem a Luis F. Lindley Cintra, a qui coneixíem bé. I per a l’organització i el finançament (que cap editor corrent hauria pogut assumir)

parlaríem amb Rafael de Balbín, per qui el Consell Superior d'Investigacions Científiques (CSIC) podria interessar-se pel projecte. En sortir de Madrid ja havíem parlat amb Balbín, i fixada la data d'una primera reunió, vam convocar Cintra.

Vam enterrar en el projecte moltes dotzenes d'hores. Però ens animava constatar que era ben rebut i que, deixant de banda unes quantes excepcions plenament justificades, els especialistes que convidàvem a col·laborar acceptaven interessats i complaguts. Personalment conservo un record inesborrable de les visites que vam fer a Ramón Menéndez Pidal, a la seva casa de Chamartín. Ell va escriure una llarga introducció a la *Enciclopedia*, de més de 100 pàgines. Al començament de 1960 sortia el volum 1: *Antecedentes y Onomástica*, a càrrec d'una vintena de col·laboradors. El volum va aparèixer sense haver pogut acollir la col·laboració que havia promès Dámaso Alonso. Quan aquesta ens va arribar, vam decidir publicar-la com a suplement al dit volum 1. Un suplement de 215 pàgines, sobre la fragmentació fonètica peninsular.

L'empresa aviat va començar a esllanguir-se. Nosaltres —el comitè editor— cada vegada teníem més compromisos. No tots els col·laboradors complien els terminis convinguts. El 1967 vam poder publicar el primer tom del volum II: *Filología española (Elementos constitutivos y fuentes)*. Però la veritat és que ja ens resultava difícil reunir-nos, i més difícil empènyer. La proposta de crear un segon comitè editor, més executiu, constituït per persones de la nostra confiança (conservant sempre nosaltres la iniciativa i la responsabilitat de l'obra) —que era l'única solució— no va ser acceptada per tothom.

I així va quedar sense continuació un esforç que, si s'ha de jutjar per la manera com havien estat saludats els seus primers resultats, omplia un veritable buit en la bibliografia de la lingüística hispànica.

13. L'Atlas lingüístic del domini català (ALDC)

D'una banda, les ganes de treballar que ens caracteritzaven, a mi i a tots els qui se m'apropaven (i que, si venien, era perquè sentien com jo les inquietuds que suscita la vocació científica); per l'altra, el fet que, com més treballàvem en l'*Atlas lingüístic de Catalunya*, d'A. Giera, més greus i més nombroses eren les deficiències que hi descobríem. El més natural, doncs, és que de seguida sucumbíssim a la temptació de pensar en un nou Atlas. Les primeres converses sobre el projecte les vam tenir Germà Colón i jo, i vam ser tots dos els qui vam anunciar el projecte, per primera vegada, a la revista *Orbis* (1952), de Lovaina. Jo m'hauria estimat més esperar encara, fins a veure més clarament tots els aspectes de mètode, però Colón hi insistia, i per això vaig accedir a publicar-hi una nota breu sobre el projecte (Colón era aleshores a Lovaina, estudiant sota la direcció de Sever Pop, i aquest era el més impacient, perquè volia donar la informació des de la revista que dirigia).

Ja estava anunciat. Colón i jo vam reiterar la informació en el Congrés de Lingüística Romànica de Barcelona (1953). En el projecte, no obstant això, hi va haver modificacions importants, tant en l'equip de responsables com en les orientacions de mètode. S'hi va incorporar Joan Veny, el futur director efectiu de l'obra. També Manuel Companys (format a l'escola de Jean Ségué, de Tolosa de Llenguadoc). En el Congrés de Romanística de Lisboa (1959) encara vam presentar una comunicació sobre l'estat dels treballs de l'*Atlas* i els aspectes metodològics d'aquest, signada per tots quatre (Badia, Colón, Companys i Veny) (Actes publicades el 1962). Però aviat les coses canviarien. Per raons plenament justificades en tots dos casos, Germà Colón i Manuel Companys es van anar retirant de l'empresa. En realitat, el qüestionari va ser redactat, durant dies inacabables,

per Joan Veny i jo (i no vam imprimir-lo fins al 1965). I Joan Veny i jo vam fer la primera enquesta, a Sant Pere de Ribes (prop de Sitges), del 3 al 5 de juliol de 1964. Recordo que, un cop acabada l'enquesta, li vaig dir, bromejant, a Veny: «Ja només ens falten 199 enquestes!» (aleshores teníem una idea molt matemàtica de les nostres dues-centes localitats).

Encara hi va haver més canvis. Vam haver d'abandonar el mètode de l'enquesta indirecta (feta amb enregistrament, i transcrita després), que ens va resultar impracticable. El grup d'exploradors es va anar ampliant, d'acord amb les necessitats de les enquestes. Per la meua part, jo en vaig fer unes quantes, però després vaig anar deixant, molt a desgrat, aquesta entranyable família de l'Atlas. Avui, que tots els treballs preparatoris ja estan fets, el meu paper s'ha de reduir, en tot cas, a procurar que la publicació d'una obra de tanta envergadura sigui aviat una realitat. Encara que el meu nom figuri a l'Atlas, i ocupi el primer lloc en els noms dels responsables d'aquest (i no només per ordre alfabètic de noms, sinó sobretot per respectuosa deferència amb mi), el mèrit de la seva aportació correspondrà sempre a Joan Veny. Per la meua banda, jo estaré sempre content — més que content: orgullós— d'haver ajudat a néixer l'empresa, d'haver redactat amb Veny el seu qüestionari, i d'haver animat en diverses ocasions els seus executors.

14. La problemàtica universitària

Fins aquí només he parlat de treballs científics, d'aspectes de mètode, de relacions personals i professionals amb els col·legues, d'ambiciosos plans d'investigació. Ara bé, una gran part del meu temps com a universitari se l'han endut els estudiants. En efecte, si descomptem les vacances (que sempre he procurat aprofitar per al meu treball personal), s'apropen molt a la meitat del meu temps professional les hores que he dedicat a l'ensenyament (preparació dels cursos, desenvolupament d'aquests, exàmens, consultes, direcció de treballs, etc.).

No sé si és elegant que ho digui jo mateix. Però estic intentant d'escriure una autobiografia, i no veig manera de defugir-ho. Sempre m'he sentit atret pels estudiants, m'he dedicat als cursos amb entusiasme, amb veritable passió. He buscat la manera de fer més interessants i més profitoses les hores de classe. He sofert enormement en qualificar exàmens (que m'he llegit diverses vegades en casos de dubte).

També m'han interessat els seus problemes, les seves preocupacions, les seves vides. Abans de la massificació de les nostres facultats de lletres, amb grups més reduïts, ens coneixíem tots. Sovint jo organitzava excursions, durant les quals parlàvem, cantàvem i ens divertíem. Al final de l'any acadèmic, ens reuníem la meua dona i jo amb els que havien acabat els seus cursos amb mi (recordo que, durant anys, anàvem amb ells a Miramar, on compartíem algunes hores).

Al mateix temps em preocupava la institució. La Universitat sovint presenta un desajustament entre la realitat viva i puixant del país i la seva pròpia estructura i el seu propi funcionament, els quals, en comptes de posar-se al nivell d'aquesta realitat, es converteixen sistemàticament en el seu fre més despersonalitzador. Però això que, com dic, passa sovint, s'intensifica en èpoques de dictadura, que accentuen el paper de fre perquè temen les manifestacions de la vida real del país. És a dir, que als defectes tradicionals, s'hi afegien els de la situació política vigent.

Deixant a part la meua discrepància ideològica amb el règim de Franco (que ja he manifestat pel que fa a la qüestió catalana, però que s'estenia a altres punts que no cal especificar aquí), era fàcil constatar que en els medis estudiantils les coses

anaven canviant a un ritme accelerat. Aquesta preocupació aviat va arribar a les més altes esferes, i el mateix Franco va demanar un informe a dues il·lustres figures de rellevant prestigi científic i humà, rectors en aquell temps de dues universitats del país. En aquest informe, que sense trigar es va difondre arreu en còpies privades, es feia veure que estaven arribant a la Universitat promocions de joves que no havien viscut conscientment la guerra civil ni les seves conseqüències més immediates, i que calia acceptar que la seva actitud davant la realitat política quedés lliure d'uns condicionaments dels quals fins llavors ningú no s'havia pogut desempallegar. Això explica l'assemblea del Paranimf de la Universitat de Barcelona (1957), que no he de comentar aquí, i tota la seqüela d'actuacions que va implicar, de creixent intensitat, començant per les sancions imposades als estudiants. Aquell dia vam estar «de guàrdia» (perquè vam voler) Lluís Pericot, Joan Vernet i jo, que vam romandre a la Universitat, sense moure'ns, sense menjar, fins ben entrada la tarda. Aquests fets em van afectar molt, i no eren més que el començament d'un procés, lent, dur, esgotador. Sempre vaig ser partidari del diàleg amb els estudiants, sempre vaig buscar de comprendre'ls. Tot això estava involucrat en la política general, la qual cosa m'obligava, de vegades, a dissimular, cosa que encara em neguitejava més. Resultat: jo vivia en tensió constant, sovint em trobava foraster en la meua pròpia Universitat —la meua entranyable Universitat—, i deixava d'assistir als seus actes socials. La meua posició era compartida per un reduït nombre de catedràtics de diverses facultats, entre els quals hi havia contactes permanents. De vegades ens sentíem tan incòmodes que arribàvem a prendre en consideració la possibilitat de deixar la Universitat, a base de projectes sempre quimèrics. I afegíem: «Després de criticar els Rubió i els Soldevila i molts d'altres, per haver-se inhibit i no haver entrat a la Universitat, només faltaria que ara nosaltres, que hem jugat a aquesta carta, hi renunciéssim!». Ho dic només per explicar els nostres sentiments d'universitaris frustrats.

15. Un cert esgotament

Cap al 1960 vaig començar a notar símptomes d'un estat especial d'esperit, com una fatiga de moltes coses, que incloïa —i això m'alarmava— els meus plans de treball i la meua activitat científica, com també el meu entusiasme pels cursos. És el que anomeno un cert esgotament. Vistes les coses a una distància de més de vint-i-cinc anys, crec que tot té la seva explicació. Les seves explicacions. Heus aquí les quatre que em semblen més ajustades:

a) *Treball monotemàtic.* Des del meu primer article a la *Revista de Filología Española* i l'elaboració de la tesi doctoral (§ 3 i 8), havia treballat sense descans, amb entusiasme, amb vocació. No sé si amb eficàcia —no em correspon a mi de jutjar-ho—, encara que sí que puc afirmar que no feia res més. En canvi, ara jo intuïa un cert cansament en la feina que havia omplert la meua vida durant més de quinze anys. Tot el que he presentat fins ara com a activitat investigadora, tot pertany a la lingüística historicista, en les seves diferents manifestacions, al cap i a la fi la lingüística en què jo m'havia format. És clar que podia continuar pel mateix camí, i sens dubte així contribuir millor a la ciència. D'altres ho han fet, i el seu prestigi n'ha sortit enfortit. Tal vegada jo mateix, si no existien altres raons, podia superar la crisi i seguir per la mateixa via de sempre.

Amb tot, he de confessar que em desconcertava el desplaçament que es produïa a tot el món pel que fa a temes, mètodes i orientacions en la lingüística. Si hom volia estar al corrent, havia de llegir matèria nova, havia d'acceptar que hi havia altres maneres de treballar. I aquesta constatació em feia veure que jo anava quedant reclòs en un terreny cada vegada més delimitat. Ho corroborava la reacció d'estudiants excel·lents davant la metodologia historicista, sobre la qual mostraven greus dubtes.

b) *Falta d'iniciativa*. Durant molt de temps jo no donava abast als temes de treball que bullien en la meua imaginació. Cada article, cada comunicació, eren focus que irradiaven incessantment noves possibilitats. En l'època que descriu, es va produir una espècie de buit. Sé que el que diré no tindria una major importància, perquè les realitzacions editorials es retarden, s'acumulen, i de vegades surten a la llum gairebé simultàniament estudis que hom ha lliurat en dates molt separades. Però no deixa de ser simptomàtic que, en el meu currículum, l'any 1961 no estigui consignada cap publicació. Que lluny eren altres anys anteriors, amb llargues llistes de llibres, articles, comunicacions, etc. (en els quals també les edicions es retardaven i s'acumulaven, però el resultat era en definitiva tan ric en obra feta)! Les meves publicacions del moment eren producte de la inèrcia (continuació o final de treballs començats uns anys abans: la *Crònica General* i les seves fonts llatines, els aspectes paratàctics de la llengua arcaica, la identificació de topònims documentats a l'Edat Mitjana, etc.) o productes per encàrrec (com la meua monografia de la llengua de Ramon Llull, apareguda el 1960, o una síntesi sobre «lingüística» en el Suplement anual de l'Enciclopèdia Espasa de 1957-1958, que es va publicar el 1961, o —la feina que més temps m'ocupava— la redacció de la *Gramàtica catalana* per a l'editorial Gredos -sobre aquesta, cf. § 19 b).

Espero que se'm permetrà un breu incís sobre aquest llibre que, si s'ha de jutjar per les seves tres reimpressions (l'última, el 1985), ha estat i és molt útil. Anys abans (justament un parell de dies després de signar jo el meu contracte amb un editor barceloní per a l'edició de la gramàtica històrica que estava preparant i que va aparèixer el 1951), Dámaso Alonso, director de la «Biblioteca Románica Hispánica», em va demanar això, una gramàtica històrica catalana. En respondre-li jo que l'acabava de comprometre, em va proposar escriure una gramàtica moderna —la que, en dos volums, es va publicar el 1962—, alhora que ell demanava a F. de B. Moll la gramàtica històrica, que va sortir el 1952. Doncs bé, en aquells anys jo dedicava la major part del meu temps a redactar aquest llibre, del qual no havia tingut la iniciativa, i que, a més, tractava d'una matèria que en principi no m'atreia (si bé aviat reconeixeria que, preparant-lo, havia ampliat notablement la meua experiència en un camp poc conreat per mi).

c) *Afany d'obertura*. De vegades tenia una profunda sensació d'ofec. Em veia envoltat dels meus llibres i revistes, dels meus materials, i m'obsessionava la idea de trencar un setge. Justament allò que m'havia salvat com a professional —romandre durant deu o dotze anys tancat a tot el que no fos la meua activitat científica— ara es tornava un obstacle perquè la meua realització com a lingüista i com a universitari continués endavant. Evidentment aquesta sensació s'assemblava molt a una transformació de mentalitat que em duria —i ja m'estava duent— a intervenir en altres activitats humanes, socials i culturals, a més de les específicament lingüístiques.

d) *Preocupació política*. La situació de la Universitat com a institució, així com la de tot el país, que s'estremia davant els progressos de factors que anaven minant la dictadura, m'afectaven cada vegada més (cf. § 14 i 21). Seguia amb interès creixent la problemàtica universitària i en concret la que feia referència als estudiants, i la seguia, com deia, amb un grup de professors igualment preocupats. La mort de Jaume Vicens i Vives, a principis de l'estiu de 1960, amb qui jo compartia molts punts de vista, va ser un cop dur per a tots nosaltres. Com que no s'entreveien solucions immediates, l'únic recurs era enfortir la línia professional, que, per altra banda, no em satisfesia i per a la qual em faltaven iniciatives. Un atzucac.

16. Altres viatges

Abans (§ 7) he dit com valorava el contacte amb col·legues i institucions d'altres països. No he d'inserir aquí la llista dels meus nombrosos viatges. L'assistència a congressos i les invitacions a fer cicles de conferències han estat, al llarg de la meua vida, ocasions de conèixer ambients universitaris diferents, tractar joves que s'iniciaven en la investigació. Només diré que, després del Congrés de Lingüística Romànica de Barcelona, he assistit a tots els de la sèrie, amb dues úniques excepcions: el d'Estrasburg (1962), perquè aquell any em trobava a Amèrica, i el de Rio de Janeiro (1977), perquè no em satisfien les perspectives de la seva organització.

En canvi, voldria destacar aquí la meua condició de «Gastprofessor» a la Universitat de Heidelberg (semestre d'estiu de 1956), en una època en què allà faltaven professors, que, a més, va ser la causa que fes conferències a força universitats alemanyes. Vaig deixar a Heidelberg el dia que Kurt Baldinger (llavors, encara professor a Berlín) havia estat cridat per veure si acceptaria incorporar-se a la Universitat on jo acabava d'exercir uns mesos.

Vaig tornar a visitar Alemanya, d'una manera molt més duradora, quan em van nomenar «Gastprofessor» a Munic (estiu 1959, hivern 1959-1960 i estiu 1960). Gràcies a les facilitats que em va donar Antonio Torroja, rector de Barcelona, i amb fatiga i esforç per la meua banda, vaig poder combinar la docència a totes dues universitats. Aquesta invitació tenia a veure amb la meua situació personal d'un cert esgotament (§ 15). En el Congrés de Romanística de Lisboa (primavera de 1959) jo havia parlat de la problemàtica universitària espanyola amb Hans Rheimfelder, qui tenia una penosa experiència de la dictadura nazi. De seguida em va dir que ho comprenia tot, que a mi em convenia sortir, i que em proposaria com a professor visitant a Munic. I així fou. Els mesos passats a Alemanya van ser un bon respir per al meu esperit universitari posat a prova.

17. Un curs als Estats Units (1961-1962)

Així les coses, em va sortir l'oportunitat de passar un curs a la Universitat de Georgetown (a Washington D.C.). En aquesta universitat començaven un programa de *Graduate School* per al doctorat, i desitjaven contractar un «Visiting Professor», càrrec que em van oferir a mi. Salvades les serioses dificultats que comportava la separació familiar, vaig poder portar a terme la missió que se'm demanava en aquella universitat. A més de gramàtica històrica i història de la llengua espanyola, vaig explicar *Estructura del español*. Per primera vegada tenia al meu càrrec una matèria sincrònica (que vaig preparar a base de l'anomenada «descripció lingüística» i l'estructuralisme). A Washington van ser decisives, per a mi: les converses amb col·legues, la bibliografia amb què completava els meus guions de cursos, i l'assistència a la convenció anual de Modern Language Association (MLA) (Chicago, desembre de 1961). Vaig fer conferències a diverses universitats de diferents estats, cosa que incrementava les meves relacions personals i científiques.

Continuant una tasca iniciada uns quants anys abans, i de la qual ja m'havia ocupat a Munic, fonamentalment recollia dades i extractava bibliografia amb destinació a una sintaxi històrica espanyola que mai no va ser ni parcialment redactada ni serà mai realitat (cf. § 28). Ara bé, els articles que vaig concebre allà no deixaven de tenir un aire nou, com les precisions sobre la diftongació espanyola (1962) o l'evolució CE- >ci- en català (1964).

També a Washington vaig començar a treballar en temes de sociolingüística. La lluita per la difusió i la dignificació de la llengua catalana em predisposava a

assimilar certs aspectes de la nova ciència, en els quals per això mateix no començava a zero pròpiament. A més, el 1951 havia fet una conferència a Zuric sobre la delicada situació del català i del basc (que es va publicar en una revista suïssa sense nom d'autor, vista la dura situació política del moment a Espanya). En una altra dimensió, el 1952 havia col·laborat en l'enquesta general que, sobre el llenguatge de la dona, havia organitzat el Centre International de Dialectologie Générale de Lovaina, i que es va publicar a la revista *Orbis*. Però ara intentava canalitzar les meves informacions d'una manera més sistemàtica. Així, en la convenció de la MLA (1961) vaig llegir una breu comunicació sobre «tres problemes del català d'avui», i per al IX Congrés Internacional de Lingüistes (que es reunia el 1962 a Cambridge, Massachusets) vaig redactar una comunicació sobre bilingüisme a Catalunya (tots dos treballs, traduïts al català, van quedar incorporats a *Llengua i cultura als Països Catalans*, 1964). Cal destacar que va ser a Washington on vaig llegir el llibre d'Uriel Weinreich *Languages in contact*.

18. El ventall s'obre

En tornar d'Amèrica el meu quefer científic va canviar, ampliant-se i adoptant punts de vista nous —s'entén: nous per a mi—, al mateix temps que entrava en una dimensió que abans gairebé no havia pres en consideració: la divulgació de temes lingüístics, aplicats al català. Així mateix, vaig passar a tenir presència activa en associacions culturals i afins, a fer conferències, a escriure pròlegs, i a participar en altres manifestacions de la vida catalana. Vistes des de l'angle de la fèrria línia d'investigació que m'havia imposat en acabar la carrera el 1943, aquestes activitats constituïen una certa infidelitat. Infidelitat que, en tot cas, vaig beneir amb tota l'ànima, i segueixo beneint avui. El cas és que s'acabava el meu entossudiment personal i temàtic. Jo deixava de ser l'universitari químicament pur (condició que, com he dit, si m'havia ajudat de manera decisiva en els meus començaments, havia acabat fent de mi un universitari enrarit). Ara em sentia compromès davant la societat, a través de la investigació lingüística i de la docència universitària, a través de la divulgació dels meus temes de treball i a través de l'obstinació de transformar i humanitzar estructures (sigui en la mateixa Universitat, sigui en qualsevol altra dimensió social). Això no vol dir que en ocasions no hagi sentit una certa aflicció en comparar-me amb els qui —per no haver fet concessions en el conreu de l'especialitat o per haver escollit establir-se a l'estranger, cosa que els facilitava aquest exclusivisme científic— s'han consagrat enterament al quefer científic, convertint-se així en primeres figures indiscutides. Però no, la veritat és que no em penedeixo d'haver obert el ventall. Almenys tinc consciència d'haver intentat fer progressar ciència, cultura i desenvolupament humà en el món que m'envolta.

Com he insinuat, la meua pròpia tasca científica va passar a reflectir direccions distintes de treball. He de reconèixer que, com més diversitat temàtica, menys intensitat de rigor. Per això jo mateix m'he atribuït —no sense lamentar—ho— un cert papalloneig. Amb tot, si vaig procurar atendre a diverses orientacions en la investigació no va ser per frivolitat. Allò que en més d'una ocasió he denominat les meves «veleïtats estructuralistes» obeïen a alguna cosa que per a mi era un veritable imperatiu de consciència: contribuir que en català trobessin expressió les diferents escoles i posicions lingüístiques que havien anat apareixent en el món científic. És clar que ho vaig fer més com un deure patriòtic que com a resposta a un plantejament raonat, la qual cosa implica que sovint he treballat sense la preparació adequada. Però així s'ha pogut guanyar més fàcilment, per al català, una nova metodologia lingüística, que és el que m'interessava. Pel que fa a la sociolingüística, m'ha passat una cosa semblant. No en va Francesc Vallverdú va dir de mi, en una recensió, que jo era un sociolingüista ocasional: que, de no haver-hi hagut l'ensulsiada de 1939 i la repressió franquista subsegüent, jo no hauria estat sociolingüista (cf. § 19 c). Això és exacte: totes les meves denúncies del tracte

injust vers la llengua catalana, tots els meus esforços per la seva normalització, que em van dur a president del Grup Català de Sociolingüística —sense que en rigor em correspongués el càrrec—, i que he vist generosament coronats en ser designat per a la cimera del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1986), es basaven més en uns desigs enormes de fomentar la realització de la llengua que en un projecte sistemàtic de sociolingüística.

19. Nova classificació de les línies de treball. Altres activitats

Per tant, a partir aproximadament de 1962, les meves inquietuds científiques es van moure en un espai molt més extens que les quatre línies d'investigació de 1948, les quals, com hem vist, en realitat es reduïen a una de sola: la romanística tradicional (§ 5). Ara, i fins a la meva jubilació el 1986, es poden classificar com s'exposa a continuació:

a) *Lingüística diacrònica. Història de la llengua.* De moment he d'assenyalar els treballs que continuen la meva trajectòria personal des de l'inici (el 1944), de la qual ja he dit que no oblidava la sintaxi (§ 8); així, les notes sobre sintaxi en aragonès medieval (1963) i certs suggeriments sobre el gerundi de posterioritat (1964). Naturalment, això implica partir dels manuscrits i dels textos, com vaig fer per a la caracterització dels manuscrits lul·lians del *Llibre de contemplació* (1967). La preocupació pel mètode em va dur a revisar el concepte de «cultisme» en gramàtica històrica (1972). L'atenció als temes de lingüística històrica no deixa de veure's influïda per punts de vista de la sociolingüística, com ocorre amb la «substitució lingüística» en les cròniques de Desclot (1973) i Jaume I (1985) i els calcs lingüístics en un secretari reial de Ferran el Catòlic (1967). El pes de la sociolingüística es fa palès, a més, en l'anivellament geolingüístic i llengües en contacte (1976) i en els processos d'anivellament en el vocabulari rural (1978); el vocabulari pirinenc, per la seva banda, està íntimament relacionat amb la cultura popular (1981).

De la lingüística diacrònica he passat sovint a la formació de la llengua; en aquest terreny, m'inclino a acceptar els dialectalismes baleàrics en Ramon Llull (1979), assenyalo la coincidència entre fronteres dialectals i fronteres comarcals (1979), elucubro sobre els conceptes de «llengua» i «dialecte» (1981), i proposo uns requisits per a considerar establerta la llengua literària (1982). Els orígens i la formació de la llengua catalana són un dels meus temes predilectes en els últims anys, i en tornaré a parlar més avall (§ 26). Gramàtica històrica, maduració de la llengua vulgar fa mil anys i el seu inevitable contacte amb el llatí, tres dimensions que cada vegada veig més en relació, van confluïr en la breu i festiva lliçó de comiat que, amb motiu de la meva jubilació, vaig llegir a la Universitat de Barcelona el dia 29 de maig de 1986.

b) *Lingüística sincrònica. La descripció. L'estructuralisme.* La lenta elaboració de la gramàtica catalana que vaig publicar a l'editorial Gredos de Madrid (cf. § 15 b) em va anar preparant per a adoptar el punt de vista descriptiu. Encara que m'hi basava en Pompeu Fabra i els seus epígons i, per a la sintaxi, en Gili i Gaya, això no m'estalviava un veritable esforç de presentació. També em va ajudar el curs sobre «Estructura de l'espanyol», que vaig explicar a Washington el curs 1961-1962 (§ 17). Entre aquests factors i el desig de contribuir a l'ampliació de les investigacions sobre el català en dominis que encara hi eren poc o gens conreats, queden explicades (tot i que potser no justificades) les meves «vel·leïtats estructuralistes». Que aquestes no hagin passat de ser això, vel·leïtats, ho prova que mai no he pogut alliberar-me de la perspectiva diacrònica. No resisteixo a la temptació d'esmentar un exemple concret, que no diré pas que no em sorprengué. En un article, d'altra banda molt ben elaborat, que Àlex Alsina va escriure sobre l'adverbi

pronominal *en* (amb l'objectiu d'homenatjar-me, en publicar-lo en la Miscel·lània dedicada a mi), i en el qual pren en consideració, com és natural, la meua gramàtica de 1962, no s'esmenta la meua tesi doctoral sobre IBI i INDE (§ 3), publicada el 1947. I és que, en bona doctrina gramatical sincrònica, no es necessita per a res l'aspecte evolutiu. La meua sorpresa explica fins a quin punt sóc incapaç de convertir-me en un estructuralista o en un generativista com Déu mana. Però vegem per on han anat les meues divagacions

En el camp de la fonètica i la fonologia, destaca, en primer lloc, la meua defensa del valor significatiu de la vocal neutra catalana (1966), que, en ser combatuda per E. Alarcos Llorach, va obrir una polèmica, en la qual van intervenir, entre altres, Andrei Avram i Ramon Cerdà, i que semblava resoldre's a favor d'aquest valor significatiu, encara que per arguments molt diferents, per part de l'un i de l'altre, després de l'estudi de Joaquim Viaplana i Janet A. DeCesaris. L'article sobre el predomini de les vocals obertes e o sobre les tancades corresponents (1968) havia estat pres en consideració pel consell editor de *Language* (revista de la Linguistic Society of America) però per fi va aparèixer, en versió castellana, a la *Revista de Filología Española*. Més en general, les normes de prosodia segons les rimes de Carles Riba (1968). Diversos treballs he dedicat a les confusions entre les ee i les oo obertes i tancades: un avanç, en l'homenatge a Joseph M. Piel (1969), les confusions en la poesia tradicional (1969) i en les rimes dels poetes moderns (1970), fins a arribar a un estudi de conjunt, en el volum que Estudis Romànics va dedicar a commemorar el centenari de Pompeu Fabra (1971). Els prosodemes en català (1972), i els diftongs amb i en un llibre de poemes de Josep Carner (1978) completen les aportacions sobre vocals. He tractat de les consonants des de dos angles: la commutació consonàntica (1965), i l'alternança entre sorda i sonora en les realitzacions de /s/ en general (1970), en els castellanismes (1974), i en el camp de les palatals (1974). Totes aquestes aportacions van quedar recollides en una exposició de conjunt sobre fonètica i fonologia catalanes (que, com és natural, conté més capítols), feta en el Col·loqui de Català d'Estrasburg de 1968 (actes el 1973).

En el camp de la morfosintaxi, els aspectes formals del nom en espanyol (1967), l'assaig d'una definició formal del verb en espanyol (1973), la descripció del verb en espanyol i en català (1976). Paral·lelament al treball de conjunt sobre fonètica i fonologia (que acabo d'esmentar), he de recordar la morfosintaxi catalana que vaig exposar així mateix en el Col·loqui d'Estrasburg de 1968 (publicada el 1973). Cal afegir-hi la nota sobre *prou / prouta*, tret típic del català del Segrià, que vaig dedicar a la memòria del lleidatà Samuel Gili i Gaya (1979). O la confluència de tradició gramatical i realitat lingüística en la gramàtica setcentista de Josep Ullastra (1983).

Finalment, encara que ja pertanyi a una dimensió diferent, no vull deixar de fer constar aquí la meua voluntat d'empènyer un ambiciós projecte d'informàtica lingüística a la Universitat de Barcelona (1977, publicat el 1979). Avui aquest projecte és, de moment, una modesta realitat, i si no ha aconseguit tot el desenvolupament previst, no ha estat per falta d'interès meu ni perquè jo no m'hagi preocupat a fons per aconseguir els mitjans que es requerien. Una vegada més, una activitat que es desenvolupa en gran part gràcies a la bona voluntat dels seus protagonistes.

c) *Sociolingüística. La situació de la llengua*. Enllaçant amb un tipus de treball que ja havia conreat a Washington en el curs 1961-1962, aviat havia de dedicar-me a estudiar i comentar les vicissituds de la llengua catalana des del segle XVIII i la seva situació actual. He tractat especialment dels seus avatars de cap a 1900 ençà, en què es van produir els progressos tan espectaculars de la normalització fins el 1939 i el no menys espectacular col·lapse a partir d'aquesta data. A això responen

les meves exposicions en la *Revue de Linguistique Romane* (1972), en una conferència sobre la cultura catalana feta a París el 1976 (publicada el 1979), en el Col·loqui d'Estrasburg de 1968 (actes publicades el 1973), la comunicació al Congrés de Romanística de Nàpols de 1974 (actes el 1978), la conferència en l'Hispanistenverband (Augsburg 1977, actes el 1978). També els diagnòstics sobre la situació actual que miren al futur de la llengua: en el Congrés de Palma de Mallorca (1980, actes el 1982) o en articles de premsa, de vegades enquadrats dintre d'una polèmica sobre el tema. En ocasions les meves aportacions en aquest camp s'han apropiat a uns plantejaments generals, sempre a partir de la realitat catalana: en un cicle sobre «Comunicació i llenguatge» (Madrid 1977), en una anàlisi del Seminari Internacional de Sociolingüística de Perpinyà de 1977 (publicat el 1979), en la taula rodona sobre la sociolingüística i les llengües romàniques, del Congrés d'Ais de Provença de 1983 (actes el 1985). Factors ambientals em van fer ser reiteratiu en la presentació d'algunes característiques de la sociolingüística catalana: en el Congrés Mundial de Sociologia de Toronto (1974; versió catalana el 1977), en la Universitat Catalana d'Estiu de Prada de 1973 (conferència publicada el 1974), conferència a Lleida el 1975 (publicada en 1976), etc.

La problemàtica dels usos de la llengua és complexa i per això l'he pres en consideració des d'angles diferents. Almenys els sis següents. 1) El coneixement de la realitat. Aquí l'activitat central havia de ser la meua enquesta sobre la llengua dels barcelonins (llançada en el pas de 1964 a 1965), que em va ocupar molt de temps i va mobilitzar gran nombre de col·laboradors abnegats (1969). En parlaré específicament a l'§ 20. Deixant a part informacions que vaig donar de l'enquesta en institucions acadèmiques, periòdics i revistes, he de dir que el 1969 només es va publicar el primer volum, però el 1970, vaig avançar un capítol del segon en el Col·loqui de Català d'Amsterdam (actes publicades el 1976). Avui, gràcies a l'abnegada col·laboració de M. Teresa Cabré i Joan Martí, tinc pràcticament acabat el segon i últim volum (cf. § 28). 2) El tema de la immigració de castellanoparlants i la llengua catalana (actituds, escola, integració, dificultats). També, ultra moltes intervencions de menys volada (premsa, conferències, declaracions, etc.), vaig dedicar dos treballs a aquesta qüestió tan important el 1966 i el 1980. 3) El català com a llengua litúrgica, que, amb l'aplicació del Concili Vaticà II, adquiria un relleu poc abans insospitat. En van aparèixer un article a *Serra d'Or* (1965), en part retocat per la censura, i una ponència en el II Congrés Litúrgic de Montserrat de 1965 (paral·lela a les de F. de B. Moll i M. Sanchis Guarnier sobre el balear i el valencià, respectivament) (actes aparegudes el 1967). 4) Qüestions gramaticals: prescripció gramatical enfront de descripció lingüística, en el Congrés de Toronto (1974: versió catalana el 1977); la defensa d'*entregar*, sinònim de *lliurar* (1969); usos del pretèrit, simple o perifràstic (1969); les peculiaritats de l'ús del castellà en les terres de llengua catalana (1981), entre altres punts tractats. 5) Les actituds dels parlants. M'hi he referit en no poques ocasions, però específicament en l'homenatge a R. Aramon i Serra (1979). 6) La normalització aplicada al llenguatge administratiu va donar lloc a un formulari (que vaig redactar amb la col·laboració de Carles Duarte) (1979), on vaig inserir, a tall de pròleg, un text: «per un llenguatge administratiu català». La tercera edició d'aquest formulari va aparèixer el 1985. Em vaig ocupar de la problemàtica d'aquest llenguatge administratiu i em vaig aturar a fer una proposta argumentada per a trobar l'equivalent del castellà «jefe», paraula indispensable en l'administració. Però vaig entendre també la normalització com a tema d'història recent: els esforços per aconseguir-la en l'època modernista (al començament del segle XX), i el paral·lelisme entre normalització lingüística i nacionalisme (1901-1939).

El 1986 es va celebrar el II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, del qual se'm va confiar la presidència. Això va motivar moltes intervencions meves, de les quals només esmentaré el parlament a l'acte de la cloenda acadèmica del Congrés (Santes Creus, 10 de maig de 1986). El Congrés, sota el signe de la normalització,

pot modificar substancialment la situació de la llengua, si entre tots sabem dur a la pràctica les seves conclusions.

Sens dubte perquè la matèria s'hi presta més que altres, un bon nombre de textos de sociolingüística han donat origen a diversos volums de divulgació, que seran indicats sota l'epígraf que obro immediatament a continuació.

En definitiva —i ho dic després d'haver mirat enrere una vegada més—, si se'm pot retreure amb tota justícia que no sóc cap especialista en sociolingüística (cf. § 18), tinc la satisfacció d'haver aportat a aquest terreny algunes realitats de valor indiscutible (i em permeto enumerar les tres que jutjo més fructíferes): 1) la creació del Grup Català de Sociolingüística (sota els auspicis del qual apareixen els *Treballs de Sociolingüística Catalana*, una de les poques revistes existents en aquesta especialitat); 2) la inclusió de la disciplina de sociolingüística com a ensenyament regular dintre dels plans d'estudi de la Facultat de Filologia (a la Universitat de Barcelona), de la qual, a proposta meua, s'encarrega Lluís V. Aracil, i 3) la impulsió del vessant científic del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, torno a dir que les conclusions del qual —si aconseguim dur-les a la pràctica— han de fer progressar notablement la normalització de la llengua.

d) Divulgació de temes sobre la llengua catalana. El meu propòsit de fer acte de presència en la societat catalana presenta diversos aspectes. El primer, escriure articles d'alta divulgació (moltes vegades procedents de conferències o discursos acadèmics o equivalents). Són els únics a què em referiré ara. Els altres textos, que aquí esmento de manera global, poden ser consultats, en la seva majoria, en la llista de publicacions que apareix en aquest mateix número d'*Anthropos*.

Començo pels estudis en els quals assajo una caracterització de la lingüística catalana. A petició del rector de la Universitat de Barcelona d'aquell moment, Fabià Estapé, el 1976 vaig escriure un discurs acadèmic sobre ciència i passió en la lingüística catalana moderna, destinat a ser llegit a l'octubre, dintre de l'acte inaugural del curs 1976-1977, però que, per l'especial situació de la Universitat, no vaig poder llegir fins al gener de 1977. Vuit anys més tard, vaig presentar la lingüística com a factor d'integració en la cultura catalana d'avui (1984). Incloc aquí el tema del català i les altres llengües romàniques (1963).

A continuació he de recordar les notes gramaticals a la cançó del *Comte Arnau* (1986), la comparació entre la versió de 1908 i la seva revisió el 1933 d'un poema de Guerau de Liost (1985), la llengua catalana de Pompeu Fabra a Carles Riba (1963), el castellanisme com a recurs estilístic en la prosa de Riba (1973), els comentaris a les traduccions a llengües romàniques de *l'Assaig de càntic en el temple*, de Salvador Espriu (1971), i el meu discurs acadèmic sobre Espriu, ordenador de paraules en extensió i en profunditat (1980).

Hi ha també les meves contribucions a la biografia i a l'obra de Pompeu Fabra, el 1968, any del centenari (a *Tele-Estel*, a *Destino* i a *Serra d'Or*). D'ell vaig parlar, com a «signe d'unitat», en els Jocs Florals de la Llengua Catalana del centenari (Zuric, 1968). Anys després, el 1982, amb motiu del cinquantenari de la publicació del Diccionari general, en l'homenatge que la Universitat de Barcelona va tributar a la seva memòria, vaig parlar del seu paper en la reconstrucció de la llengua catalana.

A més dels ja al·ludits de Zuric, la meua presència en els Jocs Florals de Tübingen (1970) i Brussel·les (1971), i, ja després que aquests tornessin a Catalunya, en els de Barcelona (1979) i en els de Manresa (1980), em va oferir ocasions de tornar a parlar de temes de llengua catalana. En els dos últims vaig dissertar sobre la poesia

catalana i l'instrument lingüístic, i sobre la pretesa crisi del vocabulari poètic, respectivament.

No m'hi estendré més. Commemoracions, comentaris entorn de llibres acabats de publicar, pròlegs a llibres d'índole variada, polèmiques diverses (sobre l'incert futur de la llengua catalana, sobre el valencià, etc.) i altres temes d'actualitat, m'han anat donant motiu per a articles i notes de menor importància. I al costat de la tasca escrita, la labor de conferenciant. Són centenars les conferències que he donat arreu de les terres de llengua catalana, especialment a Catalunya. Em vaig fer el propòsit de no refusar cap invitació, encara que es tractés de pobles petits. I així he procurat fer-ho, excepte casos d'impossibilitat física.

L'últim aspecte que vull destacar aquí és que, dintre del meu afany de divulgar coneixements, he anat agrupant textos meus que considero d'interès, amb els quals ja he publicat uns quants volums. Que la tasca no és inútil ho prova que diversos d'aquests llibres han conegut més d'una edició. El cas més espectacular és el del primer que vaig publicar: *Llengua i cultura als Països Catalans* (1964) que el 1985 ha arribat a la onzena edició (des de fa anys, en una col·lecció de llibres de butxaca). Van seguir: *La Llengua catalana ahir i avui* (1973) (segona edició el 1982); *Ciència i passió dins la cultura catalana*, basat en el discurs acadèmic ja citat i alguns altres treballs que hi tenien una certa afinitat (1977); *Llengua i societat* (1982), i *Llengua i poder* (1986). Actualment tinc diversos llibres en preparació.

e) *Els estudis de llengua catalana*. Com és natural, des de la meua entrada en la palestra científica, vaig procurar estar al corrent de la bibliografia de la lingüística, sobretot en aquells sectors que m'afectaven més directament, donades les orientacions del meu treball personal (a partir de repertoris, llistes, fitxes, etc.). En dues ocasions havia fet cròniques breus de bibliografia comentada sobre el català: una, a propòsit dels atlas lingüístics (1953); una altra, sobre la filologia catalana entre 1906 i 1953 (en el Congrés de Barcelona, cf. § 10; actes publicades el 1955). Ara bé, el 1965 se'm va oferir l'oportunitat de presentar i comentar les publicacions referents a la lingüística catalana dels últims quinze anys (és a dir, publicacions aparegudes entre 1950 i 1965, aproximadament). Es tractava d'una conferència plenària en el XI Congrés Internacional de Lingüística i Filologia Romàniques, reunit a Madrid el 1965 (actes publicades el 1968). Atès que hauria estat absurd omplir una conferència amb llistes bibliogràfiques, la vaig redactar com un comentari als capítols temàtics en què es divideix el conjunt d'aquests estudis (les llistes figuraven en notes a peu de pàgina). «Où en sont les études sur la langue catalane» era el seu títol. A més, em va semblar oportú aprofitar aquesta ocasió per a fer veure als romanistes presents a Madrid quina era la situació del català, tan faltat de recursos, i els esforços que es realitzaven per recuperar les posicions que havia perdut a partir de 1939. Vaig ser felicitat per un gran nombre de col·legues estrangers.

Pocs anys després, els organitzadors del II Col·loqui de Català (Amsterdam 1970) em van demanar que posés al dia el text del Congrés de Madrid (mentre sol·licitaven a Josep Massot i Muntaner i Joaquim Molas un informe paral·lel sobre la literatura). I així va aparèixer *Situació actual dels estudis de llengua i literatura catalanes*, que signàvem els tres. Es va publicar a Norte, revista hispànica de Amsterdam (1970). Refondre el text novament, per a posar-lo una altra vegada al dia, em feia molta peresa. No obstant això, ho vaig fer, pensant que d'aquesta manera es facilitaven les coses als qui s'interessaven per la matèria. Així és que vaig publicar, ara en català, *Vint-i-cinc anys d'estudis sobre la llengua i la literatura catalanes* (1950-1975), vol. I: La llengua (1976) (el volum de literatura, a càrrec de J. Massot, encara es va fer esperar). Vaig completar les informacions fins el

1978, en la meua conferència en el Primer Col·loqui de la North American Catalan Society (Urbana, Illinois, 1978; actes publicades el 1979).

f) *Les qüestions universitàries*. En el títol d'aquest § he fet constar «altres activitats». Es tractava de donar a entendre en quines ocupacions es distribuïa el meu temps. Si hagués omès la referència a les qüestions universitàries, el lector podria tenir una idea equivocada d'aquest temps. Ja abans (§ 14 i 15 d) ha quedat clar que la meua preocupació per la situació de la Universitat, involucrada en la problemàtica política general, era profunda i anava en augment. M'hi referiré més avall (§ 21). Aquí no diré res més. Només que es tingui en compte que, amb les hores que dedicava a la Universitat i la tensió que això suposava, la meua dedicació a la lingüística (als diversos camps de la lingüística que acabo d'enumerar) i a les conferències de divulgació i altres actes de presència cívica i cultural, quedava seriosament reduïda.

20. L'enquesta sobre la llengua dels barcelonins

Abans (§ 19 c) hi he fet una al·lusió. D'una banda, a tots ens acuitava la necessitat de saber què succeïa amb la llengua catalana (grau de «lleialtat lingüística» dels catalanoparlants; actituds dels castellanoparlants i, eventualment, la seva integració idiomàtica; avanços o retrocessos en el pas d'una generació a la següent; coneixement de la llengua escrita, etc.), ja que partíem d'apreciacions subjectives o d'informacions parcials. D'altra banda, entre nosaltres s'havien anat generalitzant les enquestes sociològiques, que permeten auscultar la realitat amb consistència i amb objectivitat. Influït per tots dos factors, i, amb més entusiasme que preparació tècnica, vaig decidir llançar una enquesta sobre català i castellà a la ciutat de Barcelona. No he de donar detalls de la redacció del qüestionari, selecció de la mostra, realització de l'enquesta, processament de dades i interpretació de resultats, perquè tot això consta en el volum I del llibre corresponent (únic publicat), que va aparèixer el 1969.

Voldria dir que l'enquesta, llançada a les vacances nadalenques de 1964, va ser possible per l'abnegada col·laboració que vaig obtenir de tota la meua família, de gran nombre d'estudiants i d'altres amics, que de seguida es van adonar de la importància de l'empresa. Aquesta era de tals dimensions que no hauria pogut dur-se a terme sense l'ajuda i l'esperit de dedicació de tots els qui hi van col·laborar. L'enquesta de 1964 té els seus defectes, especialment des de l'angle sociològic. No obstant això, crec que no va deixar d'assenyalar una fita en les investigacions sobre l'estat de la llengua catalana vint-i-cinc anys després del seu col·lapse en acabar la guerra civil.

Com deia, el 1969 vaig publicar el primer volum de l'obra. Aleshores estava abocat a seguir amb el comentari i l'anàlisi de la resta de les dades processades, el text de les quals havia de ser més extens que el que contenia el volum I. A causa de multitud de factors que s'hi van interferir, vaig deixar-ne la redacció. Anys després, embarcat en el Rectorat de la Universitat de Barcelona per un temps difícil de preveure, vaig tenir unes converses sobre aquesta qüestió amb M. Teresa Cabré i Joan Martí, desitjosos, com jo, que es completés l'obra. Vam convenir que tots dos, bons coneixedors del meu mètode i amb accés a les dades pertinents, m'ajudarien en la redacció. Van treballar amb entusiasme, van fer honor al seu compromís... i avui només falta que jo en faci una revisió i en redacti les conclusions.

21. La crisi universitària

La problemàtica de la Universitat, que m'afectava profundament des de les primeres crisis (§ 14), s'estenia i s'intensificava de manera implacable, i havia de

proporcionar-nos situacions d'extrema violència. Cap el 1965, el fracàs de les associacions d'estudiants propugnades des del Ministeri (a les quals s'havien anticipat els estudiants barcelonins amb la iniciativa d'una organització pròpia) i el nomenament d'un rector combatiu (que intervenia activament contra aquesta associació il·legal) van ser la causa d'un enduriment progressiu de la repressió. Va arribar a ser habitual que la policia entrés en el recinte universitari, cridada naturalment per l'autoritat acadèmica, i carregués, de vegades amb força, contra els estudiants. La tensió va pujar encara més el març de 1966, amb motiu de la constitució del Sindicat Democràtic d'Estudiants en el convent dels Caputxins de Sarrià. Sens dubte el punt més alt de violència per part de la policia, en aquella primavera de 1966, va ser la seva intervenció en el pati de Lletres del dia 27 d'abril. No cal donar detalls de fets coneguts, que a més han estat objecte de llibres, articles i conferències. Només diré que per a mi resultava summament difícil, per no dir impossible, combinar la informació i l'anàlisi de la conflictivitat política en la Universitat i la quietud i la reflexió de la tasca científica i docent. Tanmateix, ens esforçàvem per treure endavant els plans de treball.

La duresa del clima polític que es vivia llavors a Barcelona va tenir altres manifestacions, una de les quals em va afectar personalment. Encara que, per discreció elemental, no acostumo a explicar aquest episodi, ara no puc deixar de fer-hi al·lusió, perquè així s'explica un nou viatge a l'altre costat de l'oceà. Jo era president de la Casa de Montserrat, constantment freqüentada per grups d'estudiants, que sovint utilitzaven les màquines de multicotiar. Com que n'havien sortit certs fulls de contingut polític, la institució va ser objecte d'un registre policíac i, de resultes d'aquest fet, tres dels seus directius vam ser detinguts. Això va ocórrer el gener de 1967. Per a mi, l'aventura va suposar uns dies de presó. Per al Secretari, llargues setmanes. Les mostres de simpatia i d'adhesió a la meua pobra persona, tant en l'interior com des de l'estranger, van ser nombroses i significatives. En sortir de la presó, vaig ser objecte de fortes pressions per part dels qui m'empenyien a l'acció política, cosa per a la qual jo no sentia cap vocació. Vaig passar unes setmanes de tensió. Per fi, em va venir com l'anell al dit una invitació per a anar, per segona vegada, als Estats Units, com a «Visiting Professor», durant el curs immediat 1967-1968. Ara era la Universitat de Wisconsin, a Madison (Wisconsin). Acceptar no em va ser fàcil: s'estava organitzant, per a 1968, l'any del centenari de Pompeu Fabra, en la preparació del qual jo col·laborava; em costava absentar-me de nou de la Universitat, en una situació cada vegada més delicada; hi havia les sabudes dificultats familiars. Però va poder més en mi la necessitat de salvar-me com a universitari que totes les altres consideracions. Recobriria la serenitat indispensable per a l'investigador. Acceptaria la invitació. I vaig anar a Madison.

22. Una altra vegada Amèrica (1967-1968)

Vaig passar, doncs, novament un any acadèmic als Estats Units (excepte unes setmanes a l'abril, que vaig estar a Bucarest i Estrasburg, com diré a § 23). Diverses circumstàncies de sis anys abans es repetien: conferències en altres Universitats; assistència a la convenció de la Modern Language Association (MLA), també a Chicago; fructífers contactes amb col·legues (un d'ells era Diego Catalán, que llavors era professor a Madison), etc. Una diferència: a petició dels estudiants, vaig donar un curs de català, no previst quan vam convenir les condicions del viatge.

D'altra banda, el meu treball personal a Madison es va centrar molt en la lingüística catalana. A més d'algunes contribucions al centenari de Fabra (1868-1948), vaig preparar la meua comunicació al Congrés de Bucarest (abril de 1968), sobre les vocals en les rimes dels poetes moderns, i, sobretot, tres llargues conferències que exposaria en el Col·loqui de Lingüística Catalana d'Estrasburg (també a l'abril del

mateix any). De les tres, n'hi havia dues de concebudes des de l'estructuralisme i la descripció. La tercera historiava la repressió del català a partir de 1939, i els esforços realitzats per recuperar posicions.

Durant la meua estada a Madison van reaparèixer certes mostres d'interès, que ja se m'havien prodigat a Amèrica els anys 1961-1962 (§ 17), i també vaig ser objecte de tempteigs sobre quina actitud adoptaria amb vista a una incorporació permanent a la Universitat americana. És el que jo definia com la «crida d'Amèrica». No sense valorar els innegables avantatges d'aquell país i de les seves excel·lents universitats, sempre hi vaig resistir amb èxit. El mateix m'ha passat amb Europa (en la qual confesso haver pensat durant la dictadura, abans i després de la meua aventura política de 1967, § 21). La meua voluntat de compartir el destí del país, en tots els aspectes, bons i dolents, amb els meus compatriotes, la trobo ben reflectida en el famós poema *Assaig de càntic en el temple*, de Salvador Espriu.

23. Associacions de romanistes

Des del Congrés de Barcelona (§ 10), durant el qual es va trobar la manera de relançar la Société de Linguistique Romane, sempre em vaig sentir identificat amb aquesta societat i amb el grup de romanistes que la dirigien, especialment amb Pierre Gardette i Georges Straka, que s'hi dedicaven de manera institucionalitzada. Aviat em vaig veure «conseiller auprès du Bureau de la Société». D'altra banda, havent desaparegut Mario Roques (president permanent, encara que sense assistir als congressos), les promocions a president i a vicepresident es duïen a terme pacíficament, i de manera que anessin ocupant aquests càrrecs romanistes de prestigi reconegut i d'edat respectable. Això estava previst que passés també al Congrés de Madrid (1965), en l'assemblea del qual jo tenia precisament l'encàrrec de fer la proposta corresponent. Però un parell de dies abans de l'Assemblea, un grup de romanistes joves, descontents que a l'Assemblea se li servís tot fet, van organitzar una campanya presentant-me a mi com a candidat a President. Jo tenia en aquell moment 45 anys, o sigui que no encaixava en els mòduls d'edat habituals.

L'operació no va sortir bé en el sentit que John Orr va ser elegit President, d'acord amb la proposta del Bureau, per haver tingut més vots que jo; en canvi, jo vaig sortir elegit vicepresident, en contra de la proposta, que era a favor de Gerhard Rohlfs. S'hi havia donat un toc d'atenció. D'altra banda, les circumstàncies van fer que, a causa de la mort del president John Orr i del primer vicepresident Angelo Monteverdi, esdevingudes després del Congrés de Madrid (totes dues en el mateix any 1965), jo em veiés president «en funcions» de la Société, i que, en aquesta qualitat, signés la convocatòria de l'assemblea següent, que es reuniria amb motiu del Congrés de Bucarest (1968). A Bucarest vaig ser elegit president. A partir de llavors, la presidència ha anat cobrint-se no precisament amb romanistes d'edat provecta.

No van ser els meus tres anys al capdavant de la Société tan tranquils com solien ser per als meus predecessors. Calia reformar els estatuts, i m'hi vaig aplicar. Vaig redactar un esborrany, que vaig passar als membres del Bureau. Aquests me'l van retornar, amb observacions i esmenes. El 1970, en tornar del II Col·loqui de Català, que s'havia reunit a Amsterdam, vaig fer un fatigós viatge en tren, amb escales a Lieja (canvi d'impressions amb Maurice Delbouille), Estrasburg (amb Georges Straka) i Lió (amb Pierre Gardette). Un cop arribat a Barcelona, vaig poder fixar el text del projecte d'estatuts de la Société que, havent estat enviat a tots els membres, va ser discutit i aprovat, amb lleugeres modificacions, en l'assemblea extraordinària reunida durant el Congrés de Quebec (1971). Aquesta assemblea, presidida per mi, va elegir el meu successor, Kurt Baldinger.

Més temps vaig enterrar en la gestació de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (AILLC). Feia temps que Georges Straka volia organitzar un col·loqui de lingüística catalana en el Centre de Philologie Romane de la Universitat d'Estrasburg. Per fi, aquest col·loqui va tenir lloc a l'abril de 1968. Jo hi vaig exposar tres llargues ponències, sobre fonètica i fonologia, sobre morfosintaxi i sobre la situació actual de la llengua catalana (cf. § 22). A propòsit d'això, després de departir sobre sons i fonemes i sobre formes i funcions, s'havien desplegat sengles animats debats, com és normal en un col·loqui. En canvi, en concloure la meva tercera conferència (sobre la tràgica situació de la llengua catalana), exposada amb crua objectivitat no exempta de l'emotivitat de qui la presentava al mateix temps com a testimoni, es va produir un silenci de diversos minuts, que ningú no gosava trencar. Poques setmanes després, una filòloga suïssa que havia assistit al Col·loqui em va escriure una carta no menys emotiva, en la qual em confessava que, escoltant la meva comunicació, se li havien omplert els ulls de llàgrimes, i m'assegurava que les sessions d'Estrasburg l'havien confirmat en la seva catalanofília. En acabar el Col·loqui, Straka ens va oferir la possibilitat de reunir-nos cada cinc anys, per a tractar temes nous o per a recapitular sobre els que acabàvem de discutir. Però ja no hi va haver necessitat. Els col·legues de la Universitat d'Amsterdam es van avançar, convocant el segon Col·loqui, ja de «llengua i literatura catalanes» (que es va desenvolupar el 1970). Allí es va constituir un Comitè Gestor, que vetllaria per coordinar iniciatives i, en definitiva, proposaria la institucionalització dels col·loquis de català. Vaig redactar un altre projecte d'estatuts, vaig canviar impressions amb qui va convenir fer-ho. Resultat: en el Col·loqui següent (Cambridge, 1973), quedava fundada l'AILLC i eren aprovats els seus estatuts. En vaig ser elegit el primer president. L'AILLC ha celebrat regularment col·loquis cada tres anys: Basilea (1976), Andorra (i cloenda a Barcelona) (1979), Roma (1982), Salou-Tarragona (1985), i està en preparació el pròxim, a Tolosa de Llenguadoc (previst per a 1988).

Un parell de vegades he assistit a la reunió anual de The Anglo-Catalan Society, i vaig ser testimoni i protagonista de la constitució de la North American Catalan Society i de la Deutsch- Katalanische Gesellschaft.

24. Entre Barcelona i París

El 1968, en tornar de Madison (§ 22), em vaig reincorporar a la meva Facultat barcelonina. El règim de Franco seguia sent el mateix, però de fet s'estaven conquerint posicions en una línia aperturista que abans haurien estat inexpugnables. La idea de preparar un Congrés de Cultura Catalana va mobilitzar una veritable massa de col·laboradors, i jo hi vaig participar activament en l'àmbit de llengua. El Congrés estava concebut amb mentalitat d'oposició i resistència. Es tractava d'estudiar, en una vintena d'àmbits culturals, les ferides sofertes per la cultura catalana sota la dictadura, i proposar la manera de guarir-les. Després d'anys de preparació, el Congrés es va acabar el 1977, ja en la transició política, i per això no va tenir l'impacte que tots esperàvem.

La Universitat, sense deixar de tenir problemes polítics i institucionals (que, tanmateix, mancaven de la violència d'uns anys abans), veia com en sorgien d'altres, ara d'organització i funcionament. L'enorme demanda estudiantil, sobretot en certes facultats, provocava una gran massificació, amb la consegüent degradació de la vida acadèmica. Això ens feia sofrir a molts. A més, s'anaven agreujant qüestions d'estructura, de retribucions, d'accés a places docents, i altres, no ja no resoltes, sinó ni tan sols plantejades en molts anys. I temíem el moment en què tot s'hauria de tractar d'urgència. El meu treball personal es desenvolupava en diversos fronts, com he indicat abans (§ 19).

Al mateix temps, a París van anar madurant vells projectes. Després d'inacabables gestions de catalans que hi residien, que havien durat anys, l'ajuntament de París feia donació a la Sorbona d'una casa («hôtel»), petita, però noble, en el Marais parisenc, amb la condició que s'hi instal·lés un Centre d'Études Catalanes, que dependria directament de la Presidència de la Universitat. La restauració de l'edifici, molt malmès, aniria a càrrec de mecenes catalans. Això, en realitzacions materials. Però paral·lelament existien plans, més o menys clars, per a millorar els estudis de català a la Sorbona, i per a convidar un lingüista com a «professeur associé» («Visiting Professor») per un any o dos. Per a aquesta comesa van pensar en mi. Jo, que havia donat un cicle de conferències a l'Institut Hispànic de la rue Gay-Lussac el llunyà any 1960, em vaig preparar amb il·lusió per a aquesta nova etapa. Amb la finalitat de facilitar les coses amb vista al nomenament des del Ministeri francès, durant el curs 1973-1974 vaig anar a París una vegada al mes, per a fer unes conferències. Vaig ser «professeur associé», doncs, en els anys acadèmics 1974-1975 i 1975-1976 (i àdhuc, en el següent, vaig tenir al meu càrrec un seminari, per al qual també hi anava una vegada al mes). Estava previst que el professor visitant s'encarregués al mateix temps de l'animació cultural del «Centre». Però, havent-se retardat notablement les obres de restauració de l'edifici, vaig acabar la meva tasca de professor sense que aquestes obres s'haguessin enllestit. El Centre d'Études Catalanes no s'inauguraria fins al novembre de 1977, i jo hi vaig anar expressament des de Barcelona.

Dels dos anys passats a París, em va interessar la gamma de nivells dels cursos que hi feia. Des d'un primer any de carrera (amb un curs elemental de català, impartit a qui uns mesos abans encara eren «lycéens»), fins a un curs de doctorat sobre la llengua de Ramon Llull (basat en diverses versions manuscrites, llatines i romàniques), amb altres dos nivells entremig, veia totes les possibilitats de l'ensenyament i la investigació. La relativa proximitat de París pel que fa a Barcelona em va permetre no deixar totes les activitats de la meua Universitat. Això tenia l'inconvenient que així el meu treball personal quedava més reduït, però tenia l'avantatge que no perdia el contacte amb els medis culturals i universitaris barcelonins.

25. La crisi universitària. El Rectorat

Acabo de dir que la meua estada a París no m'havia desvinculat de Barcelona. Justament al novembre de 1976, entre la dimissió del Rector Fabià Estapé i el nomenament del seu successor Manuel Jiménez de Parga (en uns dies, doncs, crítics per a la Universitat de Barcelona), vaig interposar un dels meus habituals viatges a París. Començàvem així un llarg i desagradable curs 1976-1977, amb dos rectors «en funcions» successivament (Manuel Jiménez de Parga i Joan Obiols), en el qual la Universitat va accelerar el procés de deterioració. Profundament inquiet per la sort de la Universitat, vaig dedicar pràcticament tot el meu temps al Claustre i a l'estudi de la situació i de les seves possibles solucions. Amb prou feines salvava les classes. De treball personal, ben poca cosa.

El desembre de 1977, el Claustre Universitari de nova composició m'elegia Rector de la Universitat. Mai no havia apetit càrrecs de gestió a la Universitat, i les vegades que algú se m'havia apropat per a veure si jo acceptaria ser degà de la Facultat de Lletres, sempre ho havia refusat. És veritat que, sota la dictadura, jo tenia unes raons per a negar-m'hi que el 1977 ja havien perdut valor. Però no és menys cert que no em considerava idoni per a aquests llocs ni els desitjava. No obstant això, en aquella ocasió la confluència de diversos factors se'm va imposar de tal manera que obstinar-me a no acceptar ja hauria estat una evasió, que la meua consciència d'universitari no podia tolerar. D'altra banda, la difícil situació de la Universitat necessitava la dedicació generosa dels qui n'assumissin la responsabilitat, i, tal com ens plantejàvem les coses els meus col·laboradors i jo, el

càrrec ens absorbiria totes les hores. Vaig prendre possessió del Rectorat al gener de 1978, i de seguida vaig veure les greus conseqüències que la nova funció tindria per al meu treball d'investigació... Amb tot, l'autonomia de la Universitat semblava estar a l'abast de la mà, i calculàvem que donar-li forma mitjançant els estatuts adequats —aquest era el compromís davant el Claustre— no podia ser cosa de molts mesos. Per tant, aviat podria recuperar —em deia jo mateix— per a la investigació el temps que consagrarà a la Universitat.

Vana il·lusió. El 1981 vaig ser reelegit Rector. El 1983 es va promulgar la Llei de Reforma Universitària, d'acord amb la qual vaig ser novament reelegit el febrer de 1984. Llavors disposàvem d'un any per a elaborar els estatuts, els quals van quedar aprovats pel Claustre el febrer de 1985; ara bé, la sanció de la Generalitat de Catalunya es va fer esperar, i fins a la tardor no vam poder pensar a convocar eleccions per al Rectorat. Aquestes es van celebrar, per fi, el 4 de febrer de 1986. Josep M. Bricall, el meu successor en el càrrec, prenia possessió el 24 de febrer. Jo havia estat al capdavant de la Universitat exactament vuit anys i un mes. Si hi afegim que, en el curs anterior a la meua primera elecció (1976-1977), m'havia dedicat, com he dit, en cos i ànima al Claustre, i que, el febrer de 1986, em vaig trobar amb mil coses alhora, una d'elles tan important com el II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, i, una altra, la preparació d'un llibre sobre els vuit anys de gestió com a Rector (del qual, naturalment, no puc donar la culpa més que a mi mateix), no exagero si afirmo que el Rectorat ha suposat una ruptura de deu anys en el meu treball personal. Cal notar, a més, que mentrestant vaig fer seixanta anys.

Per a mi, que sempre m'he considerat un universitari amb vocació, la situació present és dura. El Rectorat m'ha imposat una renúncia important. No és que hagi deixat de publicar en aquest període (encara que, és clar, a un ritme molt més lent). De vegades deia als amics: «si no publicués, crec que em moriria». Espero que se m'entengui. Però, davant les ocasions típiques (congressos o col·loquis, miscel·lànies d'homenatge, invitacions de revistes, etc.), o aprofitava materials ja recollits anteriorment, o em perdia en vaguetats o generalitats, això en el millor dels casos, ja que, si no, deixava simplement de col·laborar-hi. Reconec que hi ha una excepció que per això jutjo important: el meu assaig sobre la formació de la llengua catalana, que vaig acabar i vaig publicar el 1981, en plena època de renúncies, i del qual m'ocupo a continuació (§ 26). Però, en general, els anys passats al davant de la Universitat han estat d'esterilitat forçada. Ho prova la meua reacció davant els Congressos de Romanística celebrats durant aquests anys crítics: al de Palma de Mallorca (1980) i al d'Ais de Provença (1983) hi vaig anar per compromís, i hi vaig dur aportacions per a sortir del pas (malgrat que figurava com a president del Comitè Organitzador d'aquell). Per al de Trèveris (1986), vaig haver de renunciar, ben a contracor, a dues col·laboracions importants (una de sociolingüística, una altra de toponímia) que em demanaven amb insistència. Però, havent-se reunit tres mesos després de deixar el Rectorat, el Congrés de Trèveris va ser per a mi un signe clar de reinserció en un món del qual en els últims anys em sentia una mica allunyat i de reciclatge en unes matèries que ja tenia una mica oblidades; allí vaig escoltar conferències i comunicacions amb l'ardor de qui s'acaba de llicenciar i tot just comença...

En poques paraules. En reincorporar-me a la meua vida de modest investigador, he comprès que la renúncia que el Rectorat m'ha exigida ho és en gran part de quelcom ja irrecuperable. No aconseguiré posar-me al corrent de tot allò que hauria d'haver vist en deu anys de treball normal ininterromput. En tinc consciència, accepto la realitat i procuraré adequar el meu treball a les possibilitats objectives.

26. La formació de la llengua catalana

Manuel Sanchis Guarner havia donat, el 1956, una explicació plausible sobre la diferència entre català oriental i català occidental, basada en el substrat preromà. Amb tot, la seva teoria va quedar sense efecte després de la publicació d'un llibre de Miquel Tarradell sobre les arrels de Catalunya (1962), que la va invalidar. Des de llavors jo, que havia fet meua la tesi de Sanchis Guarner, vaig passar molt de temps a la cerca d'una nova explicació de les dues grans modalitats de la llengua catalana. Va ser una reflexió lenta, cada vegada més documentada amb diverses dades historicolingüístiques, que em va mantenir durant més de quinze anys en una espera activa i fructífera. Quan, a mitjan gener de 1978, vaig arribar al Rectorat, tot el llibre estava planejat i tenia redactada aproximadament la meitat del text. Aviat vaig pensar que, absorbit com em trobava per les tasques del càrrec, el llibre quedaria interromput sense termini fixat. Vencent obstacles i aprofitant al màxim les meves minvades vacances com a Rector i els caps de setmana, vaig aconseguir acabar-lo, i es va publicar el 1981.

Per això l'esmento: perquè és una mostra de com em vaig esforçar abrivadament per no abandonar la meua tasca personal d'investigació. També perquè és un exponent clar del meu retorn als temes de gramàtica històrica, toponímia i història de la llengua (cf. § 27). També val la pena esmentar aquest llibre per la polèmica que ha suscitat. Encara que no és aquest el lloc adequat per a donar-ne detalls, recordaré que, des d'un punt de vista o un altre, s'han oposat a la meua explicació Joan Bastardas, Antonio Tovar i Enric Moreu-Rey, mentre que altres col·legues — Joan Veny entre ells—, s'hi mostren reticents. L'octubre de 1984, la meua participació en el cicle de col·loquis denominat *Els Països Catalans: un debat obert* (a València) va consistir justament a presentar un text sobre l'origen de la llengua catalana, en el qual, a més d'una síntesi del meu assaig d'explicació de 1981, recollia les reserves fetes pels col·legues esmentats (resumint també les respostes que jo havia donat monogràficament a cada tipus d'objecció). Pel que sabem, la qüestió segueix sent d'actualitat. El meu llibre en poc temps ha arribat a la tercera edició (1984) (i aviat serà incorporat a una col·lecció de butxaca); jo, per la meua banda, com dic a continuació (§ 27), penso dedicar-me de ple a aquest tema, tan apassionant.

27. Els projectes

«On revient toujours aux premiers amours». Mai no ho he ocultat: els meus plans d'investigació per al futur signifiquen un retorn inequívoc a l'orientació historicista en la qual em vaig formar. Al voltant d'aquesta orientació van descabdellar-se les meves aportacions durant gairebé vint anys, i, encara que després el meu treball s'obrí a altres mètodes i angles de visió, en cap moment vaig abandonar la lingüística diacrònica. Hi penso tornar de manera preferent, sobretot a través de dos canals: la refosa de la meua gramàtica històrica catalana (1951) i l'estudi dels orígens i la formació de la llengua. Respecte a la primera, la bibliografia ha crescut fora mida en aquests gairebé quaranta anys transcorreguts des de la seva aparició; coneixem documents i textos que llavors ignoràvem, i, d'uns altres, avui en tenim edicions més correctes; a més, els meus punts de vista també s'han modificat des de llavors. És urgent refer el llibre. Quant a l'època d'orígens i formació de la llengua, la polèmica que vaig suscitar amb el meu assaig de 1981 ha posat de manifest, no solament l'interès del tema, sinó tota la seva transcendència. Estic convençut que diverses de les meves hipòtesis són correctes, i es tracta de recollir i analitzar dades per a veure quines poden convertir-se en realitats comprovades. Aquests seran els dos camps de treball als quals, si Déu em dóna vida i forces, consagraré a partir d'ara les meves vetlles. I m'alegra que el meu comiat de la Universitat de Barcelona, en el moment de jubilar-me (29 de maig de 1986), es materialitzés en una intervenció de tipus històric i sociolingüístic alhora, que és per

a mi tot un símbol. Com ho és que el primer curs monogràfic de doctorat que explico ara, en la meua condició de professor emèrit, versí sobre toponímia i història.

Tot això vol dir que em desentendré dels problemes apressants de la llengua catalana d'avui? De cap manera. És cert que, en l'acte de presentació del meu llibre *Llengua i societat*, que va tenir lloc a la Universitat de Barcelona el mes d'abril de 1983, davant dels assistents (entre els quals hi havia Aina Moll, Francesc Vallverdú, Carles Duarte i altres) vaig fer públic —crec que per primera vegada— el meu propòsit d'anar retirant-me dels temes sociolingüístics, per a dedicar-me als de lingüística diacrònica i història de la llengua. És cert i ho acabo de reiterar. Però no és menys cert que continuen existint greus dificultats per a la realització de la llengua catalana, i si aquestes em van empènyer un dia a la defensa de la llengua, la meua sensibilitat és la mateixa que llavors, de manera que em sentiré compromès amb la llengua mentre aquesta no obtingui un estatut de normalitat. Per això vaig acceptar ser president del II Congrés Internacional de la Llengua Catalana, per això continuaré lluitant perquè les seves conclusions es duguin a la pràctica i així ens apropem a l'anhelada normalització.

Tot això sense comptar amb què de vegades treballem per encàrrec. I si fa més de trenta anys vaig acceptar escriure una gramàtica catalana moderna per a l'editorial Gredos de Madrid, ara també reservo part del meu temps a redactar una altra gramàtica —que no ha d'interferir-se en aquella— i que podrà així mateix contribuir a la normalització de la llengua.

28. Allò que no va arribar a ser o a madurar

Encara que tothom s'hagi fixat unes orientacions per a la seva pròpia investigació —unes «línies», he dit reiteradament en les pàgines anteriors—, la vida humana i les circumstàncies s'entrecreuen constantment i desfiguren i rectifiquen allò que semblava una línia recta establerta amb lògica i la converteixen en una línia trencada, amb moltes bifurcacions que no duen enlloc. Voldria dedicar un record a treballs començats i no acabats (no diré res dels molts que no van passar de projecte). No els esmentaré tots, solament els que no vaig abandonar sense lamentar-ho.

Són els següents: 1) L'edició de les grans obres històriques de Juan Fernández d'Heredia. Van ser la causa de les meves primeres visites a la Biblioteca Nacional de Madrid (el 1944), on vaig coincidir amb Lloyd Kasten (qui, gairebé vint-i-cinc anys després, havia de suggerir el meu viatge a Madison). De les meves consultes va sortir el primer article que vaig publicar (cf. § 3). Afortunadament Regina af Geijerstam va complir les seves promeses i s'ha encarregat d'una tasca que en principi havíem convingut que ens partiríem, però que després jo vaig renunciar a dur a terme. 2) «La Veu de la Terra». El 1950 jo havia conegut i examinat, mentre era a Zuric, la col·lecció de discos «Stimmen der Heimat-Voix de la patrie», amb textos dels principals dialectes suïssos. Vaig fer un pla per a una realització paral·lela en els dialectes catalans, vaig seleccionar els textos, em vaig posar en contacte amb el Centre de Cultura per Correspondència (CCC), que ho va acollir amb interès, i vam fer uns quants enregistraments. En vaig donar compte al Congrés de Lisboa (1959; actes publicades el 1962). L'empresa va quedar truncada. 3) Una sintaxi històrica castellana. Com tothom, jo també tenia consciència de la falta que feia una sintaxi històrica. Ingènuament em vaig proposar omplir-ne el buit (calculant un temps molt llarg per a l'elaboració), i hi vaig treballar força entre els anys 1958 i 1962. Recordo que era la meua activitat preferent a Munic (1959-1960) i a Washington (1961-1962). Incitat pel meu bon amic Sever Pop, vaig informar del projecte al Primer Congrés Internacional de

Dialectologia General (Lovaina-Brussel·les, 1960; actes publicades el 1965). Finalment el projecte va quedar abandonat. M'alegra saber que Rafael Lapesa, que tants anys ha dedicat a aquest tema tan important, té molt avançada una sintaxi que superarà de bon tros la que jo hauria pogut fer. 4) Mentre redactava la meua gramàtica històrica catalana —entre 1945 i 1948—, i com complement a la part, no gens menyspreable, que hi vaig dedicar a les parles vives, vaig fer transcripcions fonètiques de textos dialectals, partint de parlants genuïns. La meua tasca es va reduir, llavors, a la mera transcripció, de manera que hi faltaven una introducció, una síntesi de cada parla representada i copioses notes a la transcripció. Tot es va limitar a aquesta última, que sens dubte conservo en una carpeta que no he tornat a obrir en quaranta anys. 5) En la dècada de 1960-1970, tan aviat com la literatura catalana va deixar de ser una activitat dels típics cercles tancats de la primera resistència al franquisme i van començar a incorporar-s'hi plomes joves, va començar un debat sobre «cultura tradicional» versus «cultura oberta», amb evidents repercussions en els usos lingüístics. Sota formes diferents, el debat continua. Però, referint-me a les seves primeres manifestacions, vaig escriure d'una tirada un text que era suficient per a un volum d'assaig. No el vaig acabar, el tema va perdre actualitat (calia refer-lo des de la primera pàgina) i així va quedar, per a mi, com un record. 6) Altres bifurcacions se m'han presentat durant la meua vida científica. L'editorial Vergara em demanava com si res un diccionari manual i un volum sobre el castellà a Amèrica (alguna cosa vaig començar, més d'aquest que d'aquell). Per a l'extingida col·lecció «Conèixer Catalunya» havia de preparar (amb la meua dona) un volumet d'història de la llengua. Germà Colón i jo vam mantenir una vegada correspondència amb «Que sais-je?», a propòsit d'un projecte de síntesi sobre la llengua catalana. I encara més llibres havien de sortir de les meves mans per a altres editors...

Tot això —i més— hauria pogut existir. No existeix. Això no obstant, i encara que la directriu del meu treball personal s'hagi modificat en ocasions, la meua intenció sempre ha estat seguir el camí més adequat segons els condicionaments de cada moment.

29. Els honors

No sóc home d'homenatges. No hi he anat mai al darrere. Amb tot, reconec que no he refusat els que podem denominar acadèmics; els d'una altra mena, ja no s'han forjat o, si ho he sabut a temps, les intencions s'han esvaït en néixer.

Permeteu-me, en aquest moment, recordar, entre les distincions rebudes, les que més he agraït. El meu entusiasme i la meua vocació com a estudiant universitari es van veure compensats amb els Premis Extraordinaris de Llicenciatura (1948), i de Doctorat (1945). Per la monografia sobre el parlar de la Vall de Bielsa vaig rebre el Premi Antonio de Nebrija de 1948 (Consell Superior d'Investigacions Científiques), i pel volum I del llibre sobre la llengua dels barcelonins, el Premi Pompeu Fabra de 1967 (Institut d'Estudis Catalans). Últimament he rebut el Premi Ciutat de Barcelona a la investigació, corresponent al 1986.

Des de 1971 figuro en el Comitè d'Honor dels Congressos de Lingüística i Filologia Romàniques. Això m'estalvia d'exhibir la partida de naixement, perquè és un veritable certificat d'edat madura. Els organitzadors del II Col·loqui de Català d'Amsterdam (1970) em van distingir amb el còmode càrrec de President d'Honor. El mateix títol em van atorgar la North American Catalan Society (NACS) i la Deutsch Katalanische Gesellschaft (DKG), ambdues des de la seva fundació. Al VII Col·loqui de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes (AILLC) (Salou-Tarragona, 1985), l'assemblea em va elegir conseller de l'associació.

He estat investit doctor *honoris causa* de les Universitats de Salzburg (1972), Tolosa-Le Mirail (1978) i París-Sorbona (1986). En acabar-se el meu llarg mandat de Rector de la Universitat de Barcelona, aquesta em va nomenar Rector Honorari (1986).

Les actes del IV Col·loqui de la NACS, celebrat a Washington D.C. el 1984, van aparèixer dedicades a mi. La Junta de Govern de l'AILLC va convocar una miscel·lània d'estudis que duu el meu nom, amb motiu de complir jo seixanta-cinc anys. Aquesta miscel·lània, a la qual només poden concórrer els membres de l'AILLC, consta en aquest moment (primavera de 1987) de 5 volums (i encara hi ha treballs que esperen aparèixer en altres volums).

Esmentant aquesta Miscel·lània, arribem a l'últim grup dels homenatges rebuts, els més entranyables. Els dos primers volums em van ser lliurats el dia 1 d'octubre de 1985 a la Torre Vella de Salou, durant el VII Col·loqui de Llengua i Literatura Catalanes. Va fer-ne l'oferiment Arthur Terry, president de l'AILLC. Era una sessió a l'aire lliure, havent sopat. L'ambient era agradable, i quan vaig prendre la paraula, per a improvisar una resposta de gràcies, em van sortir idees que he presentat al llarg d'aquesta autobiografia: els meus desigs d'incorporar al català mètodes nous, encara que fos sense posseir-ne jo la preparació adequada; la meua superficialitat, en el sentit d'anar tractant superficialment temes sense esgotar-los, per a passar, quan hauria pogut ser l'ocasió d'aprofundir-los, a un altre tema nou; les meves infidelitats a una línia pura d'investigació (en forma d'escrits de divulgació lingüística i cultural, de reunions i comissions sense fi, de conferències onsevulga que me les demanessin, de pròlegs que se'm sol·licitaven amb insistència, i —la més gran, sens dubte— haver acceptat ser Rector de la Universitat, amb detriment greu de la meua activitat científica).

El 1980, amb motiu d'atènyer a la ja respectable edat de 60 anys, ens vam reunir a sopar tots els membres del Departament de Llengua Catalana de la Universitat. Vaig ser complimentat per ells i Joan Veny, director, va pronunciar unes paraules que revelaven el que ell és amb mi (i crec que amb tots): un veritable amic. Jo vaig correspondre evocant els punts decisius de la meua vida professional. A propòsit de Joan Veny, mai no oblidaré l'elegància amb què es va referir a mi, el seu mestre, omplint-me d'elogis que sens dubte no mereixo per exagerats, quan va glossar el seu propi currículum en les oposicions a càtedra. Això era a Madrid, a l'abril de 1983, i jo formava part del Tribunal.

L'escena del Departament de Llengua Catalana es va repetir, una altra vegada amb els mateixos col·legues i amics, el 1986, quan vaig deixar el Rectorat i es va celebrar la meua tornada al Departament. De nou Joan Veny va parlar en nom de tots. En aquesta ocasió jo em vaig referir a la meua gestió com a Rector i al llibre que estic preparant sobre els meus vuit anys al davant de la Universitat.

L'al·lusió que acabo de fer em duu al comiat formal del Rectorat, que havia tingut lloc abans, el 25 de febrer de 1986, l'endemà d'haver pres possessió com a Rector el meu successor Josep M. Bricall. Aquest acte frega el terreny dels homenatges multitudinaris (dels quals deia que, si els hagués conegut a temps, les intencions s'haurien esvaït en néixer). La veritat és, tanmateix, que va ser preparat tan secretament que no en vaig tenir notícia fins a la vigília, i només en el moment de començar en vaig calibrar l'ampli abast (que era simplement la Universitat sencera). Segons que sembla, vaig tenir sort, perquè hi havia qui preferia organitzar un banquet a l'Hotel Ritz (cosa que realment m'hauria creat una situació molt delicada). En canvi, tal com es va desenvolupar, reconec que s'avenia amb allò que, en tot cas, jo podia desitjar. Va ser en el vestíbul de la planta baixa de la Universitat, entre les gruixudes columnes que durant vuit anys vaig esquivar

diverses vegades al dia. Hi van prendre la paraula Salvador Reguant, Xavier Aranda, Enric Casassas i jo (que vaig rebre com a regal una aquarel·la de Serra Llimona, naturalment una vista de la Universitat) i el nou Rector va cloure els parlaments. Però no va cloure la vetllada, la qual, en el sentit de compartir tantes coses amb tots els presents, tot just s'iniciava en aquell moment, i va durar algunes hores.

Uns mesos després, exactament el 29 de maig, la Facultat de Filologia va dedicar una festa acadèmica a quatre professors que arribàvem a la jubilació al final del curs: Joan Bastardas, Ernesto Carratalá, Enric Moreu-Rey i jo mateix. També hi vaig tenir sort: en comptes d'un homenatge de tall tradicional, basat en el típic banquet i els discursos convencionals, ens van invitar a pronunciar unes lliçons breus de deu minuts, totes al voltant d'un tema comú (els inicis dels parlars romànics peninsulars). Jo vaig tractar de «comunicació verbal entre romanç i llatí en l'època d'origens de la llengua» (on s'unien la història de la llengua i el punt de vista sociolingüístic). La reunió es va acabar amb una recepció al jardí de la Universitat. Així acabava formalment una vida de contacte ininterromput amb la Universitat, a la qual jo m'havia adreçat, no sense un respecte reverencial i un cert temor, l'octubre de 1939, per a iniciar els estudis de Filosofia i Lletres.

30. L'empremta

Des de les classes pràctiques que vaig començar a impartir la tardor de 1943, flamant llicenciat, fins a la lliçó simbòlica del 29 de maig de 1986, a la qual m'acabo de referir, transcorregueren quaranta-tres anys de la meua vida, consagrats completament a la Universitat (ja que les meves absències de la de Barcelona sempre van ser per a professar en altres universitats, i durant el meu mandat de Rector —càrrec que podia eximir-me de la docència— mai no vaig deixar de fer classes, encara que reduïdes al mínim). Actualment, després d'haver estat nomenat professor emèrit (1986), segueixo fent cursos monogràfics de Doctorat, i seguiré fent-ne, mentre em vegi (i em vegin els altres) amb ànim i capacitat per a fer-los.

Tants anys de docència, que ho són també de tasca d'investigació i d'activitats de divulgació, així com de treball en comissions de tota índole, forçosament havien de deixar una petjada. I l'han deixat. Amb sinceritat he de dir que constatar-ho em complau en gran manera. Girant, doncs, la mirada enrere, la primera cosa que se m'acut és el record de tot el que dec a la meua esposa. Companys d'estudis durant tota la llicenciatura, ella podia seguir com ningú més la trajectòria de la meua carrera científica. Noucasats, dedicàvem tots dos llargues hores a la preparació de les meves oposicions a càtedra. Però això no feia més que preannunciar allò que seria la seva ajuda durant tota la meua vida. Ajuda material i ajuda moral. Comprensió i consell. Només diré que, sense ella, la meua vida hauria estat sens dubte molt diferent de com ha estat. I en l'etapa actual de la meua existència, en la qual ja es va pressentint el capvespre —malgrat que tots ens obstinem sempre a albirar-lo molt llunyà—, la col·laboració de la meua esposa continua sent essencial. D'altra banda, examinant la meua vida professional com a universitari, i reprenent allò que insinuava unes línies abans sobre la seva eficàcia, veig dues espècies del rastre que jo hagi pogut deixar (i ara el redueixo a allò més característic d'un professor, deixant, per tant, aspectes com el del meu pas pel Rectorat, que una empremta o una altra també hi haurà deixat). 1) La primera: les publicacions. «Scripta manent». Heus ací les meves publicacions, a l'abast de tots, amb els meus encerts i amb els meus errors. Al servei de la ciència, i dels qui la conreen. 2) La segona: els meus alumnes i els meus deixebles. Em consta que un gran nombre dels que han passat per les meves aules recorden les classes que hi ressonaven (i si ho afirmo així és perquè molts d'ells m'ho han dit, de vegades en llocs i en països inesperats, quan per atzar hi hem coincidit). Però penso especialment en els que han treballat a prop meu, o que han seguit orientacions les primeres pistes de les quals van

rebre de mi, o aquells de qui he dirigit tesis doctorals. No sé deixar de proclamar que em sento profundament satisfet de les dues espècies del rastre global que la meva vida acadèmica hagi marcat en la ciència i en les persones. Però he de confessar que, posat a escollir, confio més en la segona (les persones) que en la primera (les publicacions científiques). La segona és viva, i per això mateix es modifica i s'adapta a nous rumbos del quefer científic. A més, tinc l'orgull de saber-me superat —àmpliament superat— pels meus deixebles que, amb rigoroses contribucions científiques, han arribat on jo no podia somiar arribar. I més enllà arribaran, encara que jo ja no ho vegi. Què més podria desitjar? En canvi, el primer rastre —la meva modesta aportació com a investigador— és esclau del moment en què va prendre forma, i tendeix a no ser vàlid més que com a punt de referència (gairebé sempre —i cada vegada més— perquè les noves formulacions es distanciaran i s'oposaran a les meves, ja envellides).

En definitiva, tot ja és història. Una història que pot convenir tenir en compte, amb vista al que un dia més o menys llunyà serà al seu torn, així mateix, història. Tots constituïm la història de la ciència i la història de la humanitat.